

ΡΥΘΜΟΣ

ΟΡΓΑΝΟ ΤΩΝ ΝΕΩΝ

ΠΟΙΗΣΗ - ΔΙΗΓΗΜΑ - ΚΡΙΤΙΚΗ - ΜΕΛΕΤΗ

ΒΓΑΙΝΕΙ ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ

ΤΕΥΧΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ & ΠΕΜΠΤΟ

ΓΡΑΦΟΥΝ :

ΚΩΣΤΑΣ ΣΟΥΚΑΣ—ΙΩΝΑΣ

ΦΩΝΤΑΣ ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ

ΓΡΗΓ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ

ΝΙΚ. Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ

ΧΑΡΗΣ ΑΛΕΞΙΟΥ

Α. ΦΡΑΓΚΟΣ

ΣΩΤΗΣ ΧΟΝΔΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΓΙΩΡΓΟΣ ΒΟΓΙΑΤΖΗΣ

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

Οι τρείς σταθμοί του λυτρωμού.

*Ένα μικρό, μικρό παράπονο.

*Η μάνα της Χαίδας.

Διονυσίου Σολωμού, λυρικό τραγούδι του Μπαίρον Πόθος.

Ειρηνοδικείο.

*Ιστορία μιάς βάρκας και ενός ανθρώπου.

*Αλέξανδρος Παπαναστασίου ("Όταν ή πολιτική
δέν τόν άπασχολεί.

ΤΕΥΧΟΣ ΑΝΑΜΝΗΣΤΙΚΟ:

Ο ΠΟΡΦΥΡΑΣ

ΓΡΑΦΟΥΝ: *Άγρας, Βουτιεριδης, Γκόλφης,

Γρυπάρης, Δάφνη Αιμ., Δάφνης, Δρίβας,

Θέμελης, Καμπάνης, Κοτζιούλας, Λεβάντας,

Μαλακάσης, Νιρβάνας, Ξύδης, Παλαμάς,

Μαυροειδή-Παπαδάκη, Παπαντωνίου, Ροδάς,

Τσιρμώκος, Τωμαδάκης, Φωτιάδης *Ε.

ΠΕΙΡΑΙΑΣ

ΓΕΝΝΑΡΗΣ & ΦΛΕΒΑΡΗΣ ΤΟΥ 33

ΡΥΘΜΟΣ

ΟΡΓΑΝΟ ΤΩΝ ΝΕΩΝ

ΠΕΙΡΑΙΑΣ 1932

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΑΠ' ΤΟΝ ΟΙΚΟ Π. ΒΑΡΒΑΡΕΣΟΥ

ΙΔΡΥΣΕΝ ΟΜΑΔΑ ΝΕΩΝ

ΓΡΑΦΕΙΑ: ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ 37 - ΠΕΙΡΑΙΑΣ

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ: } ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ: ΓΙΑ ΟΛΟ ΤΟ ΧΡΟΝΟ ΔΡ. 50
 } ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ: ΓΙΑ ΕΞΗ ΜΗΝΕΣ ΔΡ. 30
 } ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ: ΓΙΑ ΟΛΟ ΤΟ ΧΡΟΝΟ ΔΩΛ. 1

ΓΡΑΜΜΑΤΑ: ΣΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ "ΡΥΘΜΟΣ", ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ 37

ΕΜΒΑΣΜΑΤΑ ΣΤ' ΟΝΟΜΑ ΤΩΝ: Π. Σ. ΒΑΡΒΑΡΕΣΟΥ & Σ. Θ. ΣΠΑΝΙΛΗ

ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΣΤΑΘΜΟΙ ΤΟΥ ΛΥΤΡΩΜΟΥ

I

Τὸ ψωμί τους οἱ «ὄχλοι» λιμάζουν, κοιμοῦνται
Στὰ μουράγια τὰ βρώμικα, τ' ἄσβυστα μίση,
Μὲς στὰ στήθια τους, μὰ ἀστέρρευτη γέρονται βρούση
Καὶ τὰ ξένα ἀγαθὰ καὶ τὰ μάταια φθονοῦνε...
Μηχανές, ἀεροπλάνα, κομφὸρ μάταιης ζήσης—
Μιανῆς ζήσης ποὺ προόδωκε καὶ τὸν ἑαυτὸ της,
Ποὺ ὁ φριχτὸς Μαμωνᾶς εἶναι ὁ μόνος Θεὸς της
Καὶ κοπάδια τὰ κνώδαλα πίσω παραίνον.
Ποὺ παραίνον ζωὴ πορωμένη ἀπ' τὸ ψέμμα;
Ποιὸς ὁ δρόμος ποὺ φέρνει στ' ἀγνώστου τῆ λύση;
[Ἀξειδιάλυτη λύση ποὺ ἡ σφίγγα κραταίει
Στὴν ἐφτάβουλη βίβλο καλὰ σφραγισμένη].
Ἄγρονο ὄνειρο, πλάνο παιδεύει ὀλημέρα
Τοῦτα τ' ἄθλια κοπάδια ποὺ φεύγουν καὶ πάνε
Ἐρμαία μέσα στὴ ζήση ποὺ χάνονται, σβύνουν
Στὴ θανὴ ἓνα κῶμα, ἓνα κῶμα στὴ ζήση.
Μαστροπὸς Πολιτεία τὸν Θεὸ ποὺ μᾶς κλέβεις,
Τὴν ὑγιὰ ποὺ μᾶς κλέβεις τοῦ νοῦ καὶ τῆς σάρκας,
Νὰ φιλιώσουμε, Θεέ μου, ἄς ἦτανε τώρα,
Μὲ τὰ ζῶα, τὰ δένδρα, τὴν ἄπειρη πλάση.
Ἄπλῃ νᾶναι ἡ καρδιά μας, παιδιοῦ, καὶ τὸν κόσμον
Νὰν τὸν νοιώσουμε ὀλάκερο μὲς στὴν ψυχὴ μας.
Ἢ ἀχτίνα ἐνὸς ἀστρου, ἢ σταγόνα ἐνὸς πέλαου
Ἢ ἓνας κόμπος δὲν εἴμαστε στὸ αἷμα σου Πλάση;

II

Τὸν ἐλεύτερο νού μου νὰν τὸν δώσω στὸ κῶμα
 Νὰν τὸν δώσω σι' ἀστέρια πὸν μὲ τριγυρνᾶνε.
 Νᾶναι φῶς ἢ ζωὴ, νᾶναι δῶρο γλυκὸ,
 νᾶναι γόνιμη, νᾶναι ἀνθισμένη.
 Μελιχρὸ φῶς τῶν ἀστρῶν πόσο μ' ἐμπνέεις
 Καὶ σὺ κῶμα, θριαμβικὰ π' ἀλαλάζεις
 Κ' ἢ φουρτούνα πὸν πνίγει τὸ φτωχὸ τὸ καῖκι
 Καὶ σὺ κλίμα στὸν ἥλιο πὸν ὀρμάζεις.
 Κ' ἢ στοργὴ τοῦ πουλιοῦ πὸν γυρνᾶει στὰ μικρὰ
 τὴν θροφή τους νὰ δώσει
 Κ' ἢ σκληρότη τοῦ κάβουρα πὸν ἀπ' τὴν τρύπα θὰ βγεῖ
 Τὴν δαγκάνα ν' ἀπλώσει,
 Ὡ ζωὴ, ἓνα νόημα ἔχεις κι' ἀνθεῖ
 Στὴ γῆ, σι' ἄστρα, σιτὴν Πλάση,
 πὸν ἢ καρδιά μου λουλοῦδιασε ἀπόψε τρελλή
 Καὶ ζητάει νὰ τὸ φτάσει—
 Ἐροδόσκασε ἀπόψε ἢ ψυχὴ μου κι' ἀχεῖ
 Μὲ τῶν ἀστρῶν τὴ δρόσο
 Μὲ τὴν γόνιμη τούτη σπορὰ
 Πὸν μὲ μέθυσε τόσο...

III

Ἀκοῶ τὴ μελωδία σας οὐρανοὶ
 Τοὺς θεῖους ἀχούς σας ἄστρα
 Καὶ δὲν πονᾶω τὸν πόνο πὸν μ' ἀνάθρεψε
 Τὸν πόνο τῆς κοιλιᾶς πὸν μὲ γεννοῦσε.
 Σ' ἀκούω, τοῦ ρόδου ἀνθοβολή
 Τ' ὠραίου ν' ἀνθίζεις βρούση.—
 Τὰ μάτια μου δὲν κλαῖνε τὴν φραγὴ
 Πὸν ὁ χάρος θάρθει νὰ σφραγίσει.
 Τῆς μάννας κλάμμα γοερὸ
 Μπρὸς στὴ θανή, δὲν μὲ τρομάζει,
 Μὲ χίλια σχήματα ἢ ζωὴ
 Ἐκφράζεται καὶ κρᾶζει...

ΚΩΣΤΑΣ ΣΟΥΚΑΣ - ΙΩΝΑΣ

ΕΝΑ ΜΙΚΡΟ, ΜΙΚΡΟ ΠΑΡΑΠΟΝΟ

...Ποιὸς τάχατες θὰ φανταζότανε τέτοιο πέσιμο. Νὰ γκρεμιστῇ ὁ γίγαντας. Πφ! τυχερὰ καῦμένη. Τί μὲ κυτᾶς; Δὲν εἶμαι δὰ καὶ τοῦ λυπημοῦ... Ἄλλα θὰ σκέφτεσαι σύ. Ποιὸς ξέρει πὸν ξεπετάει ἢ σκέψη σου. Φαντάζομαι. Πίσω ἀπὸ καμμιὰ πόρτα, ἴσως σὲ κάποιο πλατύσκαλο. Βλέπεις τὸν ἑαυτό σου μὲ τὴ λιβρέα, ἴσως καὶ μὲ κάποιο φράκο πρωτόφορο, χρυσὰ χαράκια κι' ὕστερα μπορεῖ νὰ βλέπης κι' ἐμένα. Ξέχαστα καῦμένη. Ἐγὼ πιά δὲν εἶμαι κείνος, οὔτε καὶ σὺ ὁ παλιὸς Θέμης. Κοντὰ ἀντιστρέψαμε τοὺς ὅρους. Ἐγὼ σὺ καὶ σὺ ἐγώ. Ἱστορία ὄχι πρωτόφαντη κι' ὄμως παρὰξενη. Καὶ τί μὲ δαῦτο; Τὸ πῆρα ἀπόφραση πιά. Πὲς πὸς ἔπεσα καὶ τσακίστηκα.

...Σένα βέβαια σοῦ φαίνεται πιὸ δύσκολο. Τὸ σήκωμα ἦταν ἀπότομο. Κι' ὁμως ἔπρεπε νὰ τ' ἀπαντήσης. Ἐνέοργες θανατᾶσια τότες, μοῦσκαφες τὸ λάκκο, ὄχι ἄθελά σου κι' ετοιμασες ὁμορφα τὴ σκάλα σου γιὰ τ' ἀνέβασμα, τὴν ἀνέβηκες σὰν μιὰ ἀπ' τίς πολλὲς πρωτινὲς φροῆς. Μὰ κάπως ἄλλοιῶς. Δὲ φοροῦσες πιά τὴ λιβρέα, οὔτε κάποιο φράκο πρωτόφορο, πρωτοχρονιάτικο δῶρο, φοροῦσες σὰν περήφανα ἢ σὰν πρόστυχα, καὶ περήφανα καὶ πρόστυχα μαζί, κάτι πιὸ βαρὺ, κάτι πὸν νόμιζες ἀποφόρι τῆς ἀρχοντιᾶς. Καὶ σὰν τὴν ἀνέβηκες, σὰν ἔφτασες στὸ πιὸ ψηλὸ σκαλοπάτι γύρισες νὰ λογιᾶξης κατάντιες ἄλλο-νῶνε. Γύρισες...κι' εἶδες πρῶτα μένα. Μὰ ὄχι στὸ πλατύσκαλο μὲ τὴ λιβρέα, οὔτε μὲ κάποιο φράκο πρωτόφορο νὰ γέρονω σ' ὑπόκληση, μὰ νὰ φεύγω ἀνόρεχτα. Δὲ ξέρω ἂν γέλασες τότες, ἂν κοροῦδεψες, μὰ γὼ σ' ἔφτυσα ὅσο μποροῦσα πιὸ δυνατὰ, σ' ἔφτυσα καὶ βλαστήμησα πρόστυχα σὰ πληγιασμένος.

Ἄς εἶναι, μὴ λές καὶ θὰ κλάψω, γιατί θυμῆθηκα πὸς σ' ἔφτυσα ἢ πὸς μοῦ γέλασες ἴσως κατὰμουτρα. Ἄστειᾶ...

Τεντώνεσαι Θέμη, ἦρθ' ὁ κόρος στὰ πλούτη σου. Ἴσως τώρα νὰ σκέφτεσαι ἄλλοιῶτικα. Μὰ τώρα εἶναι ἀργὰ πιά. Σὲ κύκλωσε ἢ χου-σόμεργα π' ὄνειρευόσουνα στὸ πλατύσκαλο. Μὴ ζαρώνεις τὰ μούτρα σου. Μὴ θυμῶνεις καῦμένη, δὲν εἶναι πράγματα γιὰ προσβολή. Ἀλήθειες μονάχα. Γυμνές, ὦμες ἂν θέλεις, πάντως ἀλήθειες. Καὶ τί μ' αὐτὸ, μήπως σὰν σοῦ τίς λέω ξεπέφτεεις. Σοῦ θυμίζει ἴσως τὴ μούχλα, τὴ παλιά. Αὐτῆνε πὸν ἴσα—ἴσα θέλησες νὰ ξετινάξης. Μὰ τί διά-ολο, δὲ χάνεις δεκαράκι γιὰ νὰ φουρκίσειςαι.

Ἄντε, Θέμη, κουνήσου λίγο.

Σήκω...σῆκω, Θέμη, πάντα μιὰ βόλτα, ὅπου καὶ νᾶναι, κάνει καλὸ στὴ μονότονη σκέψη, τὴν ἀλλάζει ἀπὸ λίγο.

Κοιμήσου φίλε μου, μὴν πολιοκάνεις δὰ καὶ τὸν ἄρχοντα. Δὲ σὲ ξεορίζει ἓνας γῦρος, ἓνας γῦρος μ' ἓνα παλιὸ γνώριμο, ἀδιάφορα ἂν εἶναι ἀλλαγμένος.

"Αλήθεια, Θέμη, καλὰ τὰ κατάφερες, τὰ κατάφερες περίφημα. Σ' ἔνα καρρέ, σ' ἔνα τέτ-α-τέτ μου τὴ σκάρωσες. Τέσσερις ἄσσοι, κι' ἔνα καρρέ ἀλλάζει λίγο τὶς περιουσίες. Τέσσερα σκαλοπάτια, πλατύ-σκαλα, Θέμη, πού σ' ἀνεβάζουνε σὲ ὕψη. "Ομοια καί μεῖς, καλέ μου, πές τὸ παιχνιδι μας νάταν πόκερ κι' οἱ κουφοδουλειές ψάξιμο γιὰ τοὺς ἄσσους. Σκεδὸν ὅμοια. "Ἴσως νὰ πῆς γιατί δὲν ἀντιστάθηκα. "Ο-μι ὅμως. "Ἐνα μαί ἦταν δύσκολο ν' ἀκουστῆ και δὲν ἔπιασε.

Φυσικὸν, Θέμη μου, ὁ πιὸ τίμιος τὴ παθαίνει.

Τὶ θέλω νὰ πῶ; Μὲ νοιώθεις δά; ὁ πιὸ τίμιος τὴ παθαίνει. Σὲ κούρασα ἀλήθεια. Πολυλογίες; "Ἐ! πές τα ὅπως θές. "Ἐχεις τώρα ὄλο τὸ δικαίωμα. Μὴ ζητήσης μονάχα νὰ σοῦ σκύψω τὸ κεφάλι γιὰ νὰ μοῦ πετάξης κάτι γι' ἀντάλλαγμα.

Παύω ὅμως γιατί τὸ ζήτηξες. Κι' ἂν θέλεις μπορῶ νὰ κάνω κάτι ἄλλο γιὰ σένα.

Θέλεις; θέλεις νὰ σοῦ σφυριξῶ τὸ πιὸ μοντέρνο τραγούδι; Νὰ σοῦ ἀναπτύξω μιὰ κάποια τελευταία θεωρία, γιὰ νὰ περάσης τὴν ὥρα σου; Νὰ φέρω στὴν ἐπιφάνεια μιὰ κάποια καθυστερημένη συζήτηση; Οὔτε κι' αὐτά; Καϋμένε Θέμη πῶς ἄλλαξες! τὸ κάθε τι σὲ πειράζει. Κι' ὅμως κάποτε ἦσουνα τόσο εὐθυμος...

...Θυμᾶσαι τότες, θυμᾶσαι πού σὲ μιὰ, ὅποια καὶ νάτανε ὥρα, κᾶποιες, ἀκόμα καὶ μικρῆς εὐκαιρίας, σὲ καλοῦσα στὸ γραφεῖο. "Ἐσὺ ἔγερονε σὲ ὑπόκληση καὶ χαιρετοῦσες εὐγενικά. "Ἐγὼ σοῦλεγα πιά ν' ἀφίσης τοὺς τύπους νὰ κάτσης ἐκεῖ κάπου γιὰ νὰ ποῦμε κάτι. Σ' ἀγαποῦσα, Θέμη, κι' ἔκανα ἐξαιρέσεις γιὰ σένα. "Αρχίζαμε τότες μιὰ κάποια συζήτηση, ὅποια ἀναπάντεχη σκέψη τῆς στιγμῆς καὶ σὺ ἔσκυβες κι' ἀκούγες δίχως νὰ μιλάς, λές καὶ σοῦ διάβαζα τὴν ἀπόφασή μου γιὰ νὰ σὲ θανατώσουνε, γιατί ἦσουνα ὑπάκουος σὰ κατοικίδιο ζῶο. Κι' αὐτὸ μένα δὲ μ' ἄρεζε, γιατί δὲ σὲ ἠθελα ταπεινωμένο,

Θυμᾶσαι, Θέμη, ἔ; δὲ ξεχνιοῦνται αὐτά. Καὶ καθόσοννα ἐκεῖ στὴ γωνιά, σὲ μιὰ πέτσινη πολυθρόνα τῆς μόδας, ὅπου ὁ ἄλλος ὑπῆρέτης (ἐκεῖνος μὲ τὶς κόκκινες φαβορίτες, τὸν θυμᾶσαι;) ὁ Ροῦσσοσ πούταν τάχατες μεγάλος καὶ τρανὸς στὴ φρουρὰ τοῦ Τσάρου, κι' ὅμως δὲν ἔμοιαζε διόλου μὲ στρατηγὸ. Αὐτὸς ἐρχόταν γιὰ νὰ μᾶς κόψη στὴ μέση, γιατί πότε μιὰ κυρία μὲ ζητοῦσε ἀνυπόμονα καὶ πότε ἔγας τραπεζίτης πηγαινοερχότανε βιαστικὸς ὄξω ἀπ' τὴν πόρτα μου.

"Ἐφερα πάλι τὴν ἴδια συζήτηση. Πάλι τὰ ἴδια. Μὰ εἶσι εἶναι καὺ-μένε... Μοῦρχεται ἄθελα. Εἶναι κάτι σὰ παράπονο, κάτι σὰν ἀπαίτη-ση. Καὶ παράπονο κι' ἀπαίτηση μαζί. Παράπονο γιατί τάχασα κι' ἀπαίτηση γιατί μοροῦσα νὰ τᾶχω. Δὲ βλαστημάω ὅμως τὴ μοῖρα μου. "Ἐφταιξα γώ. Δὲν ἀπάντεχα ποτές τέτοιο κακὸ ἀπὸ σένανε. Μὰ πιὸ πολὺ φταῖς ἐσύ. "Ἐσὺ. Θέμη, μὴν τ' ἀρνηθῆς! Σὺ τὸ σκουλήκι μοῦ-φαγες τὶς ρίζες, ἔβαλες νὰ μὲ χτυπᾶνε χιλιάδες ὄχτροι καὶ κατάφερες νὰ ρίξεις τὸ γίγα. Κι' αὐτὸ ἴσως γιατί μὲ ζήλεψες, ἴσως γιατί τὸ βρῆ-

κες σὰ μόνο τρόπο νὰ φτάσης κεῖ ποῦμουνα. "Ἴσως καὶ τὰ δυό, Θέ-μη, καὶ τὰ δυό.

Κι' ὅμως καλὰ θάκανα νὰ σ' ἀφήσω. Ζαλιζόμεστε ἄδικα κι' οἱ δυό. Γὼ δὲ μπορῶ ν' ἀνορθωθῶ, καὶ σὺ βέβαια θάθελες νὰ πέσης.

...Τὶ βρωμόκαιρος. Τὶ κοῦο στ' ἀλήθεια, σὲ περνάει ἴσαμε τὰ κόκ-καλα. Δὲ νοιώθω τὶς σάρκες μου, καὶ τόσην ὥρα δὲν τὸ καταλάβαινα. Κι' ἔχω ἔνα κούωμα, ἔνα βῆχα, ξερόβηχα ἀπὸ κείνονε πού σ' ἀφίνει μιὰ κόκκινη βούλα στὸ μαντῆλι πού σκεπάζει τὸ στόμα. Μὲ πῆρ' ὁ διάολος Θέμη. Ράϊσα στὸ πέσιμο. Καὶ γι' αὐτὰ φταῖς ἐσύ, ἐσύ, καὶ τὸ λιγώτερο γώ.

Μπά, μὰ πάλι τὰ ἴδια. Δὲ νοιώθω τί παθαίνω· ὁ νοῦς μου αἰώ-νια στριφογυρνάει κεῖ πέρα. Δὲ ξέρω πὼς σὰ σὲ βλέπω, σὲ θυμᾶμαι μὲ τὴ λιβρέα καὶ μ' ἔνα φράκο πρωτόφορο, κι' ὁ νοῦς μου πάντα πετάει στὰ παληά. Καὶ θυμᾶμαι ὅλα κείνα, μαζί μὲ τὴ καταστροφή στὸ τέλος πού μοῦ θυμίζει τὸ φταιξιμό σου.

Τὶ κοῦο, στ' ἀλήθεια, Θέμη, θὰ παγώσω. Κι' ἄλλοι ξέρεις γλεντο-κοπάνε σ' ὄλες τὶς ὁμορφιές τῆς τῆ σάρκα. "Ἄς μποῦμε κάπου. Κρυ-ώνω. Νὰ ἐδῶ, ὅπου νάναί.

Σὲ θάμπωσε τὸ φῶς, Θέμη. "Ἐτσι θὰ σὲ πρωτοθάμπωσε τὸ χρυ-σάφι στὸ πρῶτο τ' ἀντίκρουσμα. Μὰ θὰ συνηθίσης. Λίγο κατέβασμα ἀπ' τὰ φρούδια καὶ σὰ σηκώσης τὸ ματόκλαδο θὰ παραξενευτῆς γιατί δὲν ἄντεξες ἀπ' ἀρχῆς στὸ λαμπιόνι. "Αλήθεια, σπουδαῖα λαμπιόνια. Τὶ πολυτέλεια! Μὰ πού βροισκόμαστε; Σὲ μὰρ ἴσως, μπορεῖ καὶ σὲ καφέ—σαντάν. Δὲ μιλάς ὅμως, Θέμη, πῶς ἄλλαξες ἀλήθεια! "Ἐμαθες μονάχα νὰ τσακίξης τὸ πρόσωπό σου σὲ χίλιες δυὸ διαφορετικὲς γκρι-μάτσες πού σ' ἀσκημίζουνε. Ποιὰ δίχνει πόνο καὶ ποιὰ ἀδιαφορία. "Ἢ μιὰ φανερώνει τὸν οἶκτο σου, κι' ἡ ἄλλη τὸ θυμό. Μιὰ τρίτη δείχνει κακία, ἡ ἄλλη ἀνορεξά, κι' ἡ ἄλλη, ἡ ἄλλη...

Κύττα, Θέμη, θὰ μάθης πολλά δὺ μέσα, ἂν δὲν τὰ ξέρης. "Ἐνας ἀράπης τυλιγμένος στὸ φράκο τῶν ξεφυσάει. Τὸ σαξόφωνο του ρου-λιάζοντας δίνει οὐθιμὸ στὴ χορεύτρια. "Ἀ! μὰ βροισκόμαστε σὲ καφέ—σαντάν, Θέμη. Τὶ πολυτέλεια ὅμως. Λόγιαξε τὴ χορεύτρια. Δὲς σῶμα φειδίσο, δὲς πόδι καλλίγραμμο, δὲς καμπύλες. Πφ! δὲ σὲ συγκινοῦ-νε. "Ἐσὺ κυτᾶς κάτι ἄλλο. Κυτᾶς κάθε ἀλλαγὴ στὸ πρόσωπό τῆς. Βλέπεις κάθε προσπάθεια. Σὲ νοιώθω τώρα δά. Πιότρη ἡ λύτη σου, Θέμη, παρὰ τὸ οἶγος σου γιὰ τ' ἀλαβάστρινα στήθεια τῆς. Φι-λοσοφεῖς τώρα. Σπουδαῖο μάθημα φίλε μου. "Ἐ...πού πᾶς; Φοβῖσαι μὴ σοῦ ξεσκίσει τ' αὐτιὰ ἡ πρώτη πού θὶ λάχη σαντέζα. Γιὰ ὄχι. Πλησιάζεις κάποια ὁμορφὴ βλέπω. Σ' ἀκλουθᾶω. Θέμη, σοῦ εἶπα κρυ-ώνω ὄξω, ἔπειτα πού νὰ πάω κι' ὄλας. Δὲ δέχουμαι νὰ σταθῶ στὸ πλατύσκαλο. "Ἄς εἶναι ὅμως. "Ἐραῖα γυναίκα. Μπά! γνωστὸ πρόσω-πο. Θυμᾶθηκα. Θυμᾶσαι καὶ σὺ Θέμη; Μιὰ φτωχούλα πού ὑπόφερε

για μᾶς. Δὲ μ' ἀκοῦς πιά, δόθηκες σὲ δαύτη. Μὰ δὲ θὰ σκάσω. Ἐπὶ δὴ σὲ βλέπω. Μιά καρτέλα μὲ φτάνει, ἢ τετραγώνη κολῶνα μὲ κρύβει λιγάκι. Στὸ τραπέζι μου ἀφθονο τὸ πιότ. Ἄ! θὰ πληρώσω γιὰ μένα, Θέμη. Δὲ μεθᾶω ξέρεις... νὰ ξεχνῶ λιγάκι τοὺς καύμους... Δὲν ἀκοῦς. Μὰ γὼ θὰ στὰ λέω. Ξέρεις μοῦρθε στὸ νοῦ κάποια σκηνή, τὴν εἶδα κάπου, μὰ ποῦ; δὲ θυμᾶμαι. Νά! ἓνα τραπέζι τετραγώνο, πράσινη τσόχα σπαρμένη ἀπ' τὰ καψίματα τοῦ τσιγάρου. Ἄνθρωποι, καπνοί, χαρτιά. Μπριτζ ἀκόμα καὶ πόκερ. Ἄς εἶναι καὶ πόκερ. Κι' ἢ πόρτα κλειστή καὶ τὰ τσιγάρα καπνίζανε. Ὁ ἀγέρας εἶχε μολυνθεῖ, κι' ὅλα μουχλιάζανε σὺν ἀραχνιασμένα στὴ πιχτικιά τὴν ἀτμόσφαιρα. Καὶ στὴ γωνιά, ψηλὰ στὸ τοῖχο κρεμόταν ἓνα κλουβί, ἓνα ὄμορφο κλουβί λὲς κι' ἦταν παλάτι. Τόσο ὄμορφο. Καὶ μέσα ἓνα πουλάκι, ἓνα ματσάκι κίτρινασμένα φτερά, μιὰ μυτίτσα καὶ δυὸ ματάκια τόσα δά. Μικρὰ κι' ἔξιπνα. Κι' ὅμως ὅλα πηγαίνουν χαμένα στὴ λήψη τοῦ συνόμιου, στὴ λήψη τοῦ ἀγέρα. Κι' ὁ καπνὸς πλήθαινε καὶ τὸ πουλάκι πνιγότανε κι' ἔμενε μονάχα τὸ μπριτζ ἢ καὶ τὸ πόκερ.

Πολὺ ποιητικὰ τᾶπα. Ἄς εἶναι τώρα δὲ ξέρω τίποτα, ἀπολύτως τίποτα. Ὅχι, ὄχι δά. Ξέρω κάτι. Ξέρω πὼς τὸ τραπέζι μου εἶναι γιομάτο ἀπ' τὰ πιὸ ὄμορφα πιότα. Ὁ Θέμης θὰ πληρώσει πολλὰ ἀπόψε. Μι... σκοτίστηκα. Ἄς πληρώσει. Τώρα κείνος θὰ βασινίσῃ ἴσως τὴ φτωχοῦλα ποὺ ξαναβασανίστηκε στὴ πάλη μας τὴν τοτινὴ! Καὶ μοιάζει ἀλήθεια ἢ φτωχοῦλα μὲ τὸ πουλάκι. Αὐτὴ, εἶναι τὴ ὁμοια, καὶ μετὶ οἱ ποκεύσιες. Χά, χά! παρομοίωση. Μιά σκηνὴ ποὺ θάκανε πιότερο γιὰ μυθιστόρημα. Μπά! κι' ἡ ζωὴ μας ἴδια δὲν εἶναι; Μυθιστόρημα, παραμῦθι, κωμωδία... ὅπως θέλεις πὲς τη.

Τέλειωσε ἡ φιλοσοφία σου Θέμη; Δὲ βλέπεις τώρα παρὰ μονάχα τὴ σάρκα της. Σχίσε λίγο ἀπ' τὸ φουστάνι της γιὰ ν' ἀντικρύσεις παγωμένα ἀπὸ ρῆγος τὰ κρέατα. Δίγησέ της τὸ κεφάλι καὶ κόλλα τὰ χεῖλια σου στὰ δικά της ἡδονικά. Σφιξ' τη στὴ μέση σου τόσο, ποὺ νὰ τὴ νοιώσης δικιά σου καὶ φίλα κι' ἀνάμεσα στὸ κόρφο. Μπράβο Θέμη, ἀπόψε θὰ πῆς πὼς γλέντισες. Καὶ μέθυσσε πίνοντας καὶ γλέντισσε κυτῶντας σε. Θὰ τὸ πῶ. Κι' εἶναι τιμὴ σου, μικρὲ μου. Ποιὸς τὸλπιζε νὰ γλεντᾷ ὁ γίγας κυτῶντας τὸ λακκέ.

Μὰ τί τα θές; Τὰ μπουκάλια μένουν ἀτέλειωτα καὶ γὼ θὰ βάλω ὄροκο νὰ τὰ τελειώσω ἀδειάζοντάς τα μέσα μου. Νοιώθω νὰ ζαλίζομαι. Μὰ δὲν τὸχω σκοπὸ νὰ σταματήσω. Μπά τ' ὀρκίστηκα, θὰ πάψω σὰ δὲν αἰστάνουμαι πιά. Μὴν πῆς μονάχα κι' εἶναι καλύτερο γλέντι ἀπὸ δαῦτο. Μὰ... ποῦν ὁ Θέμης, δὲ βλέπω; Τί; θαμπώσαν τὰ μάτια μου... Θέμη... Θέμη...

Ἔρχεσαι; τί θάρρεις; Πὼς εἶμαι πιομένος; Μπά, λὲς καὶ δὲ ξέρω τί μοῦ γίνεται; Χμ, δὲ βλέπω, γὼ τὴν κατηγορία τους. Ναι ὅλοι δαῦτοι εἶναι τοὺς οἱ ἔνοχοι κι' ὅμως κατηγορᾶνε μένα πὼς ἔφταιξα.

Δὲ λέω. Φταίω καὶ γὼ, μὰ τὸ λιγώτερο. Ἐξ ἄλλου τί μποροῦσα

νὰ κάνω. Ἦμουν ἓνας ἀντίκρουα σὲ χιλιάδες ὀχτροῦς ποὺ μοῦστησες. Καὶ σὺ, Θέμη, ἔφταιξες τὸ πιότερο.

Μπὰ τί ἐρχόσαστε ἀπάνω μου; Τί θέλετε ἀπὸ μένα; Μὴν ὑπώνετε τίς λεπίδες σας. Μὴ... τὸ λαμπιόνι χτυπάει ἀπάνω τους, καὶ λάμπουνε πολὺ παρᾶξένα. Μιά φωτεινὴ χαραμάδα, ποὺ μέσα της ἀντιφεγγίζουν χίλιες δυὸ συμφορές. Μιά γκιλοτίνα αἰμόστακτη καὶ δυὸ χέρια ὀρθάνοιχτα νὰ τὴ τυφλώνουνε. Μακάρι νᾶταν τὰ ἴδια μου.

Τί πλησιάζετε λοιπόν; Τί μοῦ ζητᾶτε; Θέμη, γλύτωσέ με, μὲ φοβίζουν αὐτοὶ τους. Σῶσε με λέω, ἄσε κάλιο τίς συμβουλές. Νὰ κάτσω; κάθουμαι φίλε μου. Μὴ γιατί νὰ πάψω; Δὲν ἔχω τάχατες τὸ δικαίωμα νὰ μιλήσω καὶ γὼ; Πὲς το ἀπολογία Θέμη. Μοῦ τὸ ζητᾶνε οἱ σατανάδες.

Μὰ πὼς νὰ μιλήσω; Μὲ κυτῶς τόσο παραπονεμένα Θέμη, φαίνεσαι τόσο λυπημένος—καὶ γὼ σ' ἀγαποῦσα πάντα—. Ἄ, ἄς χαθῶ κάλιο. Ἡ ἄβυσσος ξανοίγεται στὰ πόδια μου. Ἐνα βῆμα μονάχα, Κάτω ἄπειρα τ' ἀνοιχτὰ στόματα ἀπαντέχουνε. Τὸ τελευταῖο δειλίασμα. Μὰ θὰ περάσῃ. Μόνο ἢ ὥρα τοῦ θανάτου μου θὰ σοῦ βαραίνῃ τὸ γλέντι σου. Κι' ὁ βῆχας, αἰώνιος ξερόβηχας ποὺ μοῦ ξεσκᾶει τὰ στήθια. Μὲ πῆρ' ὁ διάλογος, Θέμη, βουλιᾶω στὴ λάσπη τῆς ἀφάνειας, Βουλιᾶω. Μονάχα ὁ κρότος τοῦ σκοτωμοῦ, ἴσως ταράξῃ τὸ γλέντι σου, στὸ ξαναλέω. Πᾶω χαμένος. Μιά πιστολιά κι' ἀργότερα ὁ τελειωμός. Ὅλα λυτρώθηκαν, ὡς κι' ἡ ψυχὴ μου ἀπ' τὸ βασάνισμά της γιὰτι ἔφταιξα.

... Ἄντιο Θέμη, μὴ χαλαρώνεις τὸ σφίξιμο. Μὴ σὲ τρομάζει ὁ κρότος μου, Τὸ τελευταῖο πέσιμο... Συνήθισες καὶ σ' αὐτό. Ἄντιο, εἶπα... ἄντιο Θέμη...

Γενάρης τοῦ 32.

ΦΩΝΤΑΣ ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ

Η ΜΑΝΝΑ ΤΗΣ ΧΑΪΔΩΣ

Κίνησε ἡ Χαΐδω μου πουρνὸ
πουρνὸ ν' ἀνέβει στὸ βουνό.

Σύνταχα, κίνησε, πολὺ
πρὶ νὰ λαλήσει τὸ πουλί.

Καὶ τοῦ Γιωργῆ τοῦ Μανανᾶ
πῆγε νὰ πνίξει τραχανά.

Τόλεγε ὁ κόσμος, τόλεγε μὰ γὼ δὲν τ' ἀγροικοῦσα
Ἄχ, νεραϊδόπιασμα, τρελλή, φαρμακεμένη ἀγκοῦσα.

Ἄλλος δὲν εἶναι ἀπὸ τὸ γυνὸ
τοῦ Μανανᾶ, τὸν Παναγιό.

Χαΐδω, τσουνπί μου, Χαΐδωνιά,
ἀνάρμεγα τᾶχω τ' ἀρνιά....

Βράχος μὴ σ' ἔφυγε ἢ θεριό..
Χαΐδω μου γύρνα στὸ χωριό.

Στρατά δὲν ἄφισα ἢ στρατί
ὁ νοῦς μου πιά δὲν περπατεῖ.

Φλετούριζες ἀμάλιαγο πουλάκι γιὰ τὸ δάσο
ποὺ ξέκοψες βιτοῦλι μου νὰ ῥθῶ καὶ νὰ σὲ μάσω.

Ἄλλος δὲν εἶναι ἀπὸ τὸ γυνὸ
τοῦ Μανανᾶ, τὸν Παναγιό.

Μάννα λαχτάρισα ἀπὸ χτές
νὸ μὴ γινόμουννα ποτές...

Ἄχ, πὼς στὸν κόσμο ν' ἀκουστεῖ
« Ἡ Χαΐδω τοῦ γερω-Κωστή.. »

Κακοῦργε, μοῦσβυσες τὸ φῶς
καὶ μοῦγινες βραχνᾶς κρυφός.

Τόλεγε ὁ κόσμος, τόλεγε μὰ γὼ δὲν τ' ἀγροικοῦσα
κι' ἔλεγα πὼς εἶν' ἄδικο κι' ὅπ' τὸν καῦμό μου σκοῦσα.

Μ' ἄλλος δὲν εἶναι ἀπὸ τὸ γυνὸ
τοῦ Μανανᾶ, τὸν Παναγιό.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΣΟΛΩΜΟΥ

ΛΥΡΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΜΠΑΪΡΟΝ

1. ΓΕΝΝΗΣΙ ΤΟΥ ΤΡΑΓΟΥΔΙΟΥ

Γνωστὸ εἶναι ὅτι στὰ 1824—25 ὁ Σολωμὸς ἐσύνθεσε ἓνα λυρικό τραγοῦδι ἐξ ἀφορμῆς τοῦ θανάτου τοῦ Βυγον. Τὸ τραγοῦδι αὐτὸ μορφικὰ καὶ ἐξωτερικὰ μοιάζει μὲ τὸν « Ὑμνος εἰς τὴν ἐλευθερίαν » γραμμéνο στὰ 1823. Εἶναι κι' αὐτὸ σὲ τετραστίχες στροφές μ' ὀλιγοσύλλαβους γοργοὺς στίχους, μὲ γλῶσσα ἀκατάστατη, μὲ τολμηρὲς παρομοιώσεις κι' ἐνθουσιαστικὰ ξεσπάσματα. Ἐνῶ ὁ Ὑμνος ἔχει 158 στροφές, τὸ τραγοῦδι αὐτὸ ἔχει 166. Τὸ κατάταξαν στὰ « Ἡρωϊκά » τραγοῦδια τοῦ Σολωμοῦ—ἀν ὑποθέσουμε πὼς ἔγραψε ὁ ποιητὴς μας τέτοια—. Μὰ τὸ ποίημα αὐτὸ δὲν εἶναι πολὺ γνωστό, δὲν ἀναλύθηκε, δὲν σταμάτησε τὴν προσοχὴ τῶν φιλολόγων τῆς νέας Ἑλληνικῆς ἀκόμα.

Ὁ ὕμνος στὴν ἐλευθερία εἶναι ἓνα τραγοῦδι ἐθνικό· καὶ πρὶν νὰ γίνῃ τέτοιο ἦταν προσφορώτατο ν' ἀπηχῆση στοὺς καρδιὰς τῶν φιλελευθέρων ὅλου τοῦ κόσμου, τῶν ἀνθρώπων ποὺ χαίρετιζαν ἓναν ἥλιο ποὺ ἀνέτελλε : τῆς λευτεριάς. Ἡ γλῶσσα του εἶναι περισσότερο κοιταγμένη. Ἐπειδὴ τὸ ποίημα τυπώθηκε στὰ 1825 ἡ μορφή ποὺ πῆρε ὡς τότε ἦταν ἡ ὀριστικὴ.

Ἀντιθέτως τὸ ποίημα τοῦ Βυγον δὲν εἶναι τραγοῦδι ποὺ νὰ μπορῆ ν' ἀποβῆ ἐθνικό. Ἐξύμνησε ἓνα νέο παλληκάρι—ἥρωα τῶν ἰδεῶν ποὺ δὲν ἐπρόφτασε νὰ πραγματώσῃ τὴν ἀντρεία του—ποὺ σύγχρονα ἦταν ὁ πιὸ ξακουστός Εὐρωπαῖος ποιητὴς· εἶχε κατεβῆ στὴν Ἑλλάδα, ὄχι γυρεύοντας συνέχεια γιὰ τοὺς περιπέτειές του, κατὰ τὴ δική μας ἀντίληψη, μὰ γιὰ νὰ βοηθήσῃ τὴ χώρα στὴν ὁποία πετάχτηκε ἡ Ἐλευθερία. Καὶ κεῖ βρῆκε πρόωρα τὸ θάνατο. Ὁ Σολωμὸς—ποὺ, κατὰ τὴν παράδοσι, περιμένε τοὺς κρίσεις τοῦ Βυγον γιὰ τὸν ὕμνο του λυπήθηκε κατάκαρδα μὲ τὸ θάνατο κι' αὐτοσχεδίασε τὴν πρώτη (ἢ καὶ τὴ δεύτερη) στροφή. Ὑστερα, θέλοντας νὰ ἐκφράσῃ ὀρισμένους ζωνηρὲς του ἐπιθυμίες πάνω στὸ Ἑλληνικὸ ἀλληλοφάγωμα, σχεδίασε ἰταλικά τὸ τραγοῦδι καὶ τὸ μετέφερε σὲ ἀναπαιστικὸς στίχους Ἑλληνικά. Ἔθεσε, ὅπως παρατήρησεν ὁ Πολυλάς, σκοποὺς στὸ τραγοῦδι αὐτό : νὰ χτυπήσῃ τὴ διχόνοια ποὺ βασιλεύει ἀνάμεσα στοὺς Ἕλληνες, νὰ ψέξῃ τοὺς Εὐρωπαϊκὰς δυνάμεις ποὺ δὲν ἐφάνηκαν εὐμενεῖς στὴν Ἑλλάδα, νὰ νουθετήσῃ τὸ ἔθνος « Τοῦτοι οἱ διαφορετικοὶ σκοποὶ ἔβλαψαν τὴν ἐνότητα τοῦ συνθέματος κι' ἐθλόωσαν τὴν καθαρὴ πηγὴ τῆς ἐμπνεύσεως ». Κι' ἀληθινὰ τὸ τραγοῦδι αὐτὸ δὲν εἶναι ἀρχιτεκτονημένο.

2. ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Τὸ λυρικό τραγοῦδι τοῦ Μπαῖρον ὁ Σολωμὸς, ἀν καὶ τὸ ἐτοίμασε

για έκδοσι, ὅπως δὲν τὸ τότε. Πρώτη φορά φάνηκε στὰ 1859, στὴν έκδοσι Τερζάκη (τὰ εὐρισκόμενα Κέρκυρα 1859) πὺν τὴν ἐπιμελήθησαν ὁ Πολυλάς κι' ὁ Κουαρτίανος. Στὴν έκδοσι αὐτὴ τὴν κριτικὴ, τὸ τραγοῦδι δὲν καταχωρήθηκε ὅπως βρέθηκε στὸ τετραδίον τοῦ ποιητῆ ἔτοιμο γιὰ έκδοσι, οὔτε πάλι ὅπως τότε καταντήσῃ ὁ Σολωμὸς διορθώνοντάς το ἀργότερα. Δὲν καταχώρισαν ἀκόμα οὔτε τὸ Ἰταλικὸ σχέδιο τοῦ ποιήματος πὺν σώζεται ἀκέραιο σ' ἐν' ἀπὸ τὰ χειρόγραφα, οὔτε τὴν Ἰταλικὴ τοῦ τραγοῦδιου μετάφρασι, πὺν κι' αὐτὴ συνοδεύει τὸ ποίημα στὰ χειρόγραφα.

Ὁ Πολυλάς τὸ ἐξέδωκε κριτικὰ βασισμένο σὲ τρία χειρόγραφα. Τὸ ἕνα πᾶνω στὸ ὁποῖο βασίζεται τὸ κείμενο, καὶ τὸ ἄλλο «ἀρχαιότερο χειρόγραφο» πὺν τὸ ἀναφέρει στὴ σελ. 77, κι' ἀκόμα τρίτο πὺν τὸ ἀναφέρει στὴ σελίδα 80. Δὲν εἶναι πιθανὸ νὰ εἶναι τὸ «ἀρχαιότερο χειρόγραφο» τῆς σ. 77 τὸ ἴδιο μὲ τῆς 80, γιὰ τὴν τότε στὴ σ. 80 δὲ θάλεγε «καὶ εἰς ἄλλο ἀρχαιότερο χειρόγραφο.....»

Σύμφωνα μὲ τὴν έκδοσι αὐτὴ τοῦ 1859 γίνηκαν ὅλες οἱ κατοπι- νὲς ἐκδόσεις κι' ἀνατυπώσεις.

Στὰ 1927 ὁ κ. Κώστας Καιροφύλας τύπωσε στὰ «Σολωμοῦ Ἀ- νέκδοτα ἔργα» (Στοχαστῆ Β' ἔκδ. μετὰ προσθηκῶν Ἀθήνα 1927) χει- ρόγραφο τοῦ τραγοῦδιου τὸ ὁποῖο βροῆκε καὶ νόμισε ἄγνωστο. Ἡ σημασία του εἶναι μεγάλη, ὅχι μονάχα γιὰ τὴν μαθαίνουμε τοὺς ἀντιλή- ψεις τοῦ Σολωμοῦ γιὰ τὰ ἴδια του τὸ ἔργα ἐκφρασμένες οὐσιαστικά, μὰ καὶ ἐπειδὴ μπορούμε νὰ παρακολουθήσωμε τὸ Σολωμὸ, διορθώ- νοντα ἕνα παλαιὸ του χειρόγραφο, σ' ὅλες τοὺς λεπτομέρειες τῶν διορθώσεων (σβησίματα, προσθήκες, συντομεύσεις κλπ.).

Οἱ διορθώσεις αὐτὲς γίνηκαν μετὰ τὸ 1844 καὶ 1849 ὅπως συμπεραίνει ὁ ἐκδότης των. «Εἰς τὰ ἐξώφυλλα καὶ ἄλλας λευκὰς σε- λίδας τοῦ τετραδίου, ὅτερο ἔχομεν ὑπ' ὄψιν, εἰς τὸ τέλος ὁ ποιητῆς ἔχει χαράξει διάφορα δοκίμια στίχων ἀπὸ τοὺς Ἑλευθέρους Πολιορ- κημένους, οἱ ὁποῖοι ἐγράφησαν μετὰ τῶν ἐτῶν 1844 καὶ 1849» (1).

3. ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ

Ὁ κατάλογος Ρίγκλερ (2) ἔχει τρία χειρόγραφα τοῦ τραγοῦδιου αὐτοῦ, μὲ τοὺς ἐξῆς τίτλους (κι' ἀρίθμησι):

1) Εἰς τὸν θάνατον τοῦ Λόρδ Μπαίρον, μὲ Ἰταλικὴν μετάφρασιν. Φυλλάδιον πλήρες.

10) Φυλλάδιον περιέχον τὸν ὕμνον καὶ τὸν θάνατον τοῦ Λόρδ Μπαίρον, μὲ Ἰταλικὴν μετάφρασιν.

20) Ὁ ὕμνος εἰς τὸν θάνατον τοῦ Λόρδ Μπαίρον.

Καὶ τὰ τρία, ὅπως εἶδαμε, ἔχομε τὴ μαρτυρία πὺν εἶχε ὑπ' ὄψιν του ὁ Πολυλάς στὴν έκδοσι τοῦ 1859. Σ' αὐτὰ προστέθηκε

1. Σελίς 98.

2. Ἡ γυναικαδέλφη τοῦ Πολυλά Ἀσπασία Σορδίνα Ρίγκλερ ἔκαμε κατάλογο τῶν χειρογράφων τοῦ ποιητῆ, ὅσα χρησιμοποιήσῃ ὁ γαμβρός της, καὶ τὸν ἔστειλε στὴν Ἐπιτροπὴ Ἑκατονταετηρίδας τοῦ Σολωμοῦ στὴ Ζά- κυνθο στὰ 1901, μαζί μὲ τὰ καταγραφόμενα χειρόγραφα.

τέταρτο τὸ χειρόγραφο πὺν κατέχει ὁ κ. Καιροφύλας, τὸ ὁποῖο ὡς τὰ 1927, ὅπως λέει, ἦταν κτῆμα τῆς γυναικαδέλφης τοῦ Σολωμοῦ. Αὐτὸ ἄς τὸ ὀνομάσωμε ἐπὶ τοῦ παρόντος χειρόγραφο τέταρτο. Δὲν εἶναι αὐτόγραφο «τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος τετραδίον σχήματος μικροῦ ὀγδοῦ δὲν εἶναι γραμμένο ἀπὸ τὸν ποιητῆν, ἀλλ' ἀπὸ ἄλλον, τοῦ ὁποίου ὁ γραφικὸς χαρακτῆρ εἶναι ὁ ἴδιος μὲ ἐκείνον μὲ τὸν ὁποῖον ἔχει γραφῆ τὸ μόνον σωζόμενον παρὰ τῆ ἀνεπιῶ τοῦ ποιητοῦ Νανᾶ Δ. Λούντζη Σολωμοῦ ἀντίγραφον τοῦ ὕμνου εἰς τὴν Ἑλευθερίαν» (1). Δὲν εἶναι ὅμως κι' ἄγνωστο. Γιὰ τὸ ἐχρησιμοποίησε ὁ Σπ. Δὲ Βιάζης καὶ τὸ ἐξέδωκεν εἰς τὸ περιοδικὸ «Πινακοθήκη» τοῦ 1924 μὲ τὸν τίτλο «Ἀπὸ τ' ἀνέκδοτα ἔργα τοῦ Σολωμοῦ (ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἑκατονταετηρίδος τοῦ Βύρωνος)» (2).

Ἐκεῖ πέρα ὁ Δὲ Βιάζης ἔγραφε πὺν «σώζονται τοῦ ὕμνου τού- του τρία χειρόγραφα, ἐξ ὧν τὰ δύο εἶναι πλήρη διορθώσεων, παραλ- λαγῶν καὶ σκέψεων, ὑπὸ τῆς χειρὸς τοῦ ποιητοῦ. Ἐκ τῶν χειρο- γράφων τούτων ὁ Πολυλάς ἔκαμε τὴν έκδοσιν. Ἡμεῖς θὰ δημοσιεύ- σωμεν καὶ τὰ τετραστίχα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ὁ Πολυλάς δὲν ἐθεώρη- σεν ἄξια δημοσιεύσεως. Εἴμεθα τῆς ἰδέας ἐκείνων, οἵτινες φρονοῦν ὅτι πρέπει νὰ δημοσιεύονται τῶν μεγάλων συγγραφέων καὶ δι ποι- ητῶν καὶ ὅ,τι ἀπέροισαν πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι καὶ αἱ μεγάλαί διάνοιαι καταγίνονται εἰς τὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ ἔργου αὐτῶν πρὸς τελειοποίησιν ὅσον τὸ δυνατόν».

Ἐπειτα δημοσιεύει παραλλαγὰς καὶ τετραστίχα σβησμένα ἀπ' τὸ πρῶτο χειρόγραφο, πὺν ὁ Δὲ Βιάζης δὲν τὸ περιγράφει. Γιὰ τὸ δεύ- τερο χειρόγραφο λέει «τὸ χειρόγραφο 37×25 δὲν ἔχει τίποτε ἄξιον λόγου» καὶ τὸ ἀντιπαρόρχειται γιὰ νὰ ῥθῆ στὸ τρίτο χειρόγραφο γιὰ τὸ ὁποῖο γράφει «ἀπὸ τὸ χειρόγραφο 20×12 καταφαίνεται ὅτι ὁ Σολωμὸς εἶχε κατὰ νοῦν νὰ δώσῃ εἰς τὸ ποίημα ἄλλην μορφήν. Πολλὰ αἱ διαγραφὰι ἢ αἱ λέξεις «ἐδῶ ἔξω ὅλα», ἐκεῖ Fuori—tutto. Αἱ διαγραφὰι στροφαὶ κατὰ τὸ χειρόγραφο τοῦτο εἶναι ἀπὸ τῆς 6—13, ἀπὸ 33—35, ἀπὸ 42—45, ἀπὸ 58—82, ἀπὸ 96—97, ἀπὸ 100—103, ἀπὸ 119—120, ἀπὸ 133—140, ἀπὸ 153 ἕως τὸ τέλος.

Συμφωνεῖ ὁ ποιητῆς συγχρόνως ἰταλιστί, οἵτινι πρέπει τὸ πᾶν νὰ βαί- νη καλὰ μέχρι τῆς τέλους καὶ νὰ τελειῶνῃ μὲ μεγαλοπρεπὲς ἐπιεισόδιον. Ἐκ τούτου φαίνεται ὅτι ὁ ποιητῆς δὲν εἶχε σχηματίσει γνῶμην περὶ τοῦ ποιήματος, ἀλλ' ἔγραφεν ὅ,τι τοῦ ὑπηγόρευεν ἢ φαντασία του διὰ νὰ ἐκλέξῃ ἔπειτα ὅ,τι ἡ μεγάλη του κρίσις ἐνόμιζε καλόν. Ἐδῶ καὶ ἐκεῖ παρατηρήσεις· λ.χ. παρὰ τῆ στροφῆ 20 ἰταλιστί γράφει ὅτι πρέπει νὰ φανῆ ἢ Ἑλλάς καὶ ὅχι ἢ Ἑλευθερία

1. Τὸ χειρόγραφο αὐτὸ δὲν εἶναι τὸ μόνον.

2. Πινακοθήκη ἔτος ΚΔ' τεῦχος 277 σ. 1—3. Μάρτιος—Αὐγούστος 1924.—Ἀ- θῆναι.

Ἀσηκώθηκες μονάχη
χωρίς ἄλλο (sic) νά σοῦ τὸ πῆ
χτύπα κι' ἔρχομαι στή μάχη

καὶ σβύνει τὸν τελευταῖον στίχον καὶ γράφει: *Lasciarti non sola*: δηλαδή: νὰ μὴ σὲ ἀφήσωμεν μόνη. Σημειώνει ὅτι αἱ στροφαὶ 30 καὶ 31 πρέπει νὰ γίνῃ μία μόνη. Παρὰ τῆ στροφῆ 50 ἑλληνιστὶ γράφει στένεξε (1). Ὑπάρχουν ἰταλικά σκέψεις τοῦ Σολωμοῦ, ἐξ ὧν μεταφράζομεν μίαν: Τόσον ἐνδόξως μεταξὺ τῶν δημιουργημάτων βαίνουσί τινα, τὰ ὁποῖα πιστοποιοῦσι τὸ θαῦμα τὸ ποιηθὲν ὑπὸ τῆς ἀπαραβλήτου ἀρχῆς. Τοιοῦτος ἦτο ὁ Βύρων. Νεώτατος, ὀρμητικὸς, περιηγεῖτο τὸν κόσμον μελετῶν καὶ οὐδέποτε ἀνεπαύετο. Περὶ αὐτὸν ἐγγέλων αἱ καλλοναὶ τῆς δημιουργίας μετὰ τῶν ὁποίων αὐτὸς συναισθάνετο μυστικὴν συνεννόησιν» (2).

Αὐτὸ τὸ χειρόγραφο ποὺ περιγράφει ὁ Δὲ Βιάζης εἶναι τὸ ἴδιο μ' ἐκεῖνο ποὺ τύπωσε στὸν «Ἀνέκδοτο Σολωμὸς» τοῦ ὁ κ. Καιροφύλας, τὸ ὁποῖο παραπάνω ὀνομάσαμε τέταρτο. Καὶ ναὶ μὲν ὁ κ. Κ. δὲν ἀναφέρει τοὺς διαστάσεις τοῦ χειρογράφου γὰρ νὰ μάθωμε ἂν εἶναι πραγματικὰ 0,20x0,12. Ἀλλὰ εὐκόλο εἶναι νὰ ἰδοῦμε τὸ *Fuori tutto* στή στροφῆ 65, τὸ στένεψε στή στροφῆ 52 καὶ 49. Στὴ στροφῆ 20 «*Bisognia fare che sia la Grecia e non la Libertà*» καὶ ὕστερα τοὺς διορθώσεις: Ἀσηκώθηκες μονάχη κλπ. ὅπως παραπάνω καὶ ὅπως τὸ ἀνάγνωσεν ὁ κ. Κ. «e lasciarti poi sola».

Ὑπάρχει μὴ μικρὴ διαφορὰ, ποὺ εὐκόλο θὰ τὴν ἐξηγήσωμε. Οἱ ἀριθμοὶ τῶν στροφῶν τοῦ τέταρτου χειρογράφου ποὺ διαγράφονται δὲν συμπίπτουν μὲ τῶν ἀριθμῶν τοῦ χειρογράφου ποὺ περιγράφει ὁ Δὲ Βιάζης. π. χ. ἀπὸ 7—13 (καὶ ὄχι 6—12), 35—37 (καὶ ὄχι 33—35). Μ' αὐτὸ ἀπλούστατα συμβαίνει γιὰ τὸ Δὲ Βιάζης γιὰ νὰ συνεννοηθῆ μὲ τοὺς ἀναγνώστες του δὲν μπορούσε νὰ παραπέμψῃ στὴν ἀρίθμησι τοῦ χειρογράφου ποὺ τοὺς ἦταν συνολικὰ ἄγνωστο, ἀλλὰ στὴν ἀρίθμησι τῆς ἐκδόσεως τοῦ 1859 σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία γίνηκαν ὅλες οἱ ἀνατυπώσεις. Τὴν ταυτότητα τῶν χειρογράφων ἐπιβεβαιώνει τὸ γεγονός, ὅτι καὶ εἰς τὸ ἓνα καὶ εἰς τὸ ἄλλο ὑπάρχουν «αἱ σκέψεις» τοῦ Σολωμοῦ (3), ποὺ «ἴσως ἐγράφησαν ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον τούτου (τοῦ Byron) καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν, ὅπως μεταβληθῶν εἰς ἑλληνικοὺς στίχους». Ὁ Καιροφύλας τοὺς ἐδημοσίεψε κι' ἰταλικά «*Appariscono nella natura certi alti spiriti, che l'Immortale volle vestire di luce meravigliosa.... D'intorno a lui rideano le bellezze della creazione ed Egli sentiva una segreta corrispondenza con quelle*» καὶ τοῖς μετέφρασε (4). Ὅχι ἴσως ἀλλὰ βέβαια γράφτηκαν γὰρ νὰ μετατραποῦν σὲ στίχους καὶ μετα-

1. Προφανῶς τυπογραφικὸ λάθος ἀντὶ στένεψε.

2. Ὅπου καὶ παραπάνω.

3. Ἔτσι νόμιζε ὁ Δὲ Βιάζης πὼς ἦταν σκέψεις, κι' ὄχι σχέδιο τοῦ τραγουδιοῦ.

4. Ἀνέκδοτα ἔργα. Β' ἔκδ. σ. 139.

τραπήκαν καὶ βρίσκονται, ὅπως ἄλλος παρατήρησε πρωτότερα (1) στὴ δωδέκατη στροφῆ τῆς ἐκδόσεως Τερζάκη, ὅπως προσθέτομε δὲ ἐμεῖς καὶ σὲ δύο στροφῆς τοὺς ὁποῖες ὁ Δὲ Βιάζης ἐδημοσίεψε ἀπ' τὸ πρῶτο χειρόγραφο:

Τέτοιο τόχε ὁ Μπαίρον κι' ὄντας
νέος τὸν κόσμο βιαστικά
ἐπερπάτιε μελετῶντας
καὶ δὲν εὗρισκε ἡσυχία.
Μόν' τῆς πλάσεως (;) ἐθεωροῦσε
γύρω του τὲς ὁμορφιές
καὶ ἐκειὸς ποὺ ἐκρυφαγοικοῦσε
ἀνταπόκρισι μ' αὐτές...

Ἀλλὰ κι' ὁ Πολυλάς ἐδημοσίεψε μετὰφρασι τῆς ἀρχῆς τοῦ περὶ αὐτοῦ καὶ μὴ στροφῆ σχεδιασμένη «Φανερόνεται εἰς τὴν φύσι κάποια ὑψηλὰ πνεύματα τὰ ὁποῖα ὁ ἀπλαστος ἠθέλησε νὰ ἐντύσῃ μὲ θαυμάσιο φῶς,

καὶ τόσο ἐνδοξα κινουνε
εἰς τὰ χτίσματα τῆς γῆς,
ποὺ τὸ θαῦμα μαρτυροῦνε
τῆς ἀγνώριστης ἀρχῆς (2).

Καὶ θάταν πραγματικὰ περίεργη ἡ συνύπαρξι δὲν χειρογράφων μὲ τοὺς ἴδιες διορθώσεις, τοὺς ἴδιους στοχασμοὺς, τοὺς ἴδιες διαγραφὰς καὶ προσθήκας.

Εἶχε ἄραγε ὁ Πολυλάς ὑπ' ὄψη του τὸ τέταρτο χειρόγραφο; ἢ μήπως δὲν παράταξε ὅλες τοὺς παραλλαγὰς ἢ μᾶλλον τοὺς διαγραφὰς τοῦ Σολωμοῦ; Γιὰ τὴν κάθε καλῆς πίστεως ἐρμηνευτῆς θὰ ἐννοῆ πὼς ὁ ἐκδότης ἔργου γραμμένου στὰ 1824 δὲν ἦταν ὑποχρεωμένος νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψη του τὴ γνώμη τοῦ ποιητῆ γιὰ τὸ ἔργο αὐτὸ ποὺ σηματοπίστηκε μὴ εἰκοσαετία μετὰ τὴ συγγραφὴ του, ἀλλὰ ἔπρεπε νὰ τὸ παρουσιάσῃ πλησιέστερο πρὸς τὸ κείμενο ποὺ ὁ ποιητῆς εἶχε ἔτοιμο γιὰ δημοσιεῖσι (ἀφοῦ τὸ τραγοῦδι τοῦτο σὰν ἔργο τοῦ 1824 ἐμελλε νὰ κριθῆ) καὶ νὰ παραθέσῃ τοὺς πρὸς ἐνδιαφερόμενες παραλλαγὰς. Ἀλλὰς τε ὁ ποιητῆς ὅταν τὸ ἀναθεώρησε δὲν τοῦ ἔδωκε νέα τελικὴ μορφή. Ἀπλῶς ἐκριτίκαρε τὸν παλιὸ ἑαυτό του, σβύνοντας ἐκεῖνα ποὺ τοῦ φαίνονταν ἀντίθετα μὲ τοὺς αἰσθητικὰς ἀρχὰς του τῆς ἐποχῆς τῶν «Ἐλευθέρων Πολιορκημένων» καὶ σὲ πολὺ λίγα κομμάτια ἔδωκε νέα μορφή. Τὸ παλιὸ αὐτὸ ποίημα, ποὺ ἐξυμνοῦσε ὀρισμένη μορφή σ' ὀλιγοσύλλαβους στίχους μὲ γλῶσσα ἀκαμπτη ἀκόμα κι' ἀπεριποίητη δὲν μπορούσε νὰ ἱκανοποιήσῃ τὸ Σολωμὸ ποὺ εἶχε βρεῖ ἄλλοῦ τὸ δρόμο του.

Ὁ Δὲ Βιάζης μὰς ἐπληροφόρησε πὼς ὁ Σολωμὸς εἶχε ἔτοιμη ἔκδοσι τοῦ ποιήματος «Ὅμως θὰ εἶχε κατὰ νοῦν νὰ τὸ δημοσιεύσῃ ἀφιερωμένον πρὸς φίλον του, διότι εἰς τὰ χειρόγραφα αὐτοῦ ὑ-

1. Ἀφελῶς Ἀκαίρου. Ἡ «Σμίκρουνσι» τοῦ Σολωμοῦ. Ἀθῆναι 1927. σ. 38.

2. Τὰ εὗρισζόμενα Κέρκυρα 1859 σ. 77.

πάχει ή ἐξῆς ἀφιέρωσις: Εἰς τὸν θάνατον τοῦ Λόρδ Μπαίρον. Ποίημα λυρικὸν πρὸς τὸν συμπολίτην..... τούτους τοὺς ὀλίγους στίχους εἰς φιλίας μνημόσυνον καὶ ὑπολήψεως ἀφιερώνει Διονύσιος Σολωμὸς 1825» (1). Ἴσως οἱ περιστάσεις δὲν τοῦ ἐπέτρεψαν νὰ τὸ δημοσιέψῃ τότε· κί' ἀργότερα ἦταν εὐκόλο νὰ καταλάβῃ τοὺς ἀτέλειες ἑνὸς ποιήματος κατώτερου ἀπ' τὸν ὕμνον στὴν Ἐλευθερίαν καὶ νὰ φρονῆ πὼς ἔπρεπε δλόκληρο νὰ μεταπλασθῇ. Ἀργότερα οἱ αἰσθητικὲς του ἀντιλήψεις ἔκαμαν συχαμερὸ κυριολεκτικὰ τὸ ποίημα γιὰ τὸ λαξευτὴ τῶν περίφημων ἀναγλύφων τῶν «Ἐλευθέρων πολιορκημένων».

Ὁ Πολυλάς εἶχε ὑπ' ὄψη του αὐτὸ τὸ χειρόγραφο. Ἀλλὰ εἶχε καὶ δικαίωμα νὰ μὴ λάβῃ ὑπ' ὄψη του τὸ κείμενο ὅπως διαμορφώθη ὕστερ' ἀπ' τοὺς διαγραφές, ἀφοῦ κί' οἱ διαγραφές αὐτὲς ὑποδεικνύουν μεταπλασμὸν κί' ὄχι ἐξάλειψιν. Τὸ κυριώτερον λάθος τοῦ Πολυλά εἶναι πὼς δὲν ἐσημείωσε ὅλες τοὺς παραλλαγές. Καὶ μονάχα στὸ ἐνεργητικὸ του βάζομε τὸ ὅτι δυὸ χρόνια ὕστερ' ἀπὸ τὸ θάνατον τοῦ Σολωμοῦ δὲν ἐσημείωσε τοὺς εὐώδεις ἐκφράσεις ποὺ βρῖσκονται στὸ περιθώριον τοῦ χειρογράφου. Ἀλλὰ κί' ἀπ' αὐτὴ τὴν ἔκδοσιν Τερζάκη φαίνεται πὼς ὁ Πολυλάς ἐχρησιμοποίησε τὸ τέταρτον αὐτὸ χειρόγραφο. Ἡ στροφὴ ἀρ. 23, τῆς ἐκδόσεως αὐτῆς τοῦ 1859, εἶναι ἡ διόρθωσις τῶν στροφῶν 23 καὶ 24 τοῦ τετάρτου χειρογράφου, σύμπτωξι δηλαδὴ δύο στροφῶν σὲ μιά· τὸ τετράδιον εἶχε στὴν ἀρχή.

23

Ποῦ εἶν' σημεῖο τῆς κεφαλῆς του (ὁ σταυρὸς δηλαδὴ)
Σημεῖον ἔλεον Σωτηρίας
ποῦ δὲν τόχανε οἱ γονεῖς του
καὶ τὸ λάβανε ἀπὸ μᾶς

24

Μέσ'ταῖς ἔρμαις τοὺς ἀγκάλαις
ποῦ λατρεύαν γιὰ θεοὺς
ἀστραπαῖς ἀνεμοζάλαις
καὶ βρονταῖς καὶ ποταμοῦς.

Γιὰ συντομία, ὁ ποιητὴς διόρθωσε μὲ τὸ ἴδιον τὸ χέρι πάνω ἀπὸ κάθε μιὰ στροφή:

Ποῦ 'γε λάβει σταῖς ἀγκάλαις
ἀπὸ μᾶς, κί' εἶχε Θεοὺς
ἀστραπαῖς ἀνεμοζάλαις
καὶ βρονταῖς καὶ ποταμοῦς.

Ὁ Πολυλάς ἐπῆρε μὲν τὴ διόρθωσιν στὸ κείμενον (2), τοὺς δὲ διορθωμένους στροφὰς ἔβαλε στοὺς παραλλαγές. Ἀντιθέτως ὅμως τὴ διόρθωσιν τῆς 22 στροφῆς τοῦ τετάρτου χειρογράφου ποῦ δὲν ἦταν τελειωμένη:

1. Πινακοθήκη, ὅπου παραπάνω.
2. Τὰ ἐδρισκόμενα σελ. 77.

- 1 Κί' ἂν σὲ συμπλέξῃ εὐτυχισμένη
- 2 νὰ 'λθῃ ὀγλήγορα [νᾶλθῃ μὲ ἄλυσσο φτιασμένη]
- 3 Μὲ τὴν ἄλυσσο φτιασμένη
- 4 ἀποκάτου ἀπ' τὸ Σταυρὸ

Δὲν τὴν παρέλαβε στὸ κείμενον, οὔτε τὴν ἔθεσε στοὺς παραλλαγές, σὰν ἀνώφελη τελείως.

Ὡστε τὸ τέταρτον χειρόγραφο εἶναι αὐτὸ τὸ ἴδιον τὸ τρίτον, ποῦ τὸ γνώριζε καὶ τὸ χρησιμοποίησε κί' ὁ Πολυλάς, κί' ἄλλα χειρόγραφα τοῦ τραγουδιοῦ, ἐξὸν ἀπὸ κείνα τοῦ κατάλογου τῆς Ρίγκλερ, δὲν ἐσώθησαν.

4. ΑΝΑΛΥΣΙΣ

I. Μπρὸς τὸ κορμὶ τοῦ Μπαίρον ἄς κλάψῃ ἡ ἴδια ἡ Ἐλευθερία. Ἄς ἀκλουθοῦν οἱ ἥρωες κί' οἱ Σουλιῶτες, ἄς μακροαῖνον οἱ προδότες ἀπ' τὸ λείψανον κί' ἀπ' τὸν ὕμνον, ἄς εἶναι τὸ πένθος παρόμοιον μὲ κείνον γιὰ τὸ θάνατον τοῦ Μάρκου Μπότσαρη. (Πρόλογος στροφῆς 1—5).

II. Ἀνατράφηκε ὁ ποιητὴς μᾶς μὲ τὴν κλαγγὴ τῶν ἀρμάτων· μιὰ μελωδικὴ θεὰ τὸν κάλεσε νὰ ψάλλῃ τὴν κάθε ποῦ βλέπει ὁμορφιά, κί' αὐτὸς τραγούδησε ἔτσι, ποῦ ἀπ' τὸ Μίλτων κί' ὕστερα τραγοῦδι ὠραιότερον δὲν εἶχεν ἀκουστῆ. Λυπητερὰ παραπονοῖταν στὸ τραγοῦδι του πὼς ἡ λευτεριά δὲν ξαπλώθηκε στὸν κόσμον. Ὑπόδειγμα χώρας ἐλεύθερης εἶναι ἡ Ἀμερικὴ (στροφῆς 6—18).

III. Ἐνῶ ὁ ποιητὴς ἐτοιμάζεται νὰ πῆ στὴν Ἀμερικὴ, ἡ Ἐλευθερία ξεπετιέται στὴν Ἑλλάδα, μονάχη, ἀβοήθητη ἀπὸ τὰ ἔθνη ποῦ τὸν εἶχε δώσει καὶ τὴ θρησκεία, ἔχοντας μονάχα τὴν ἐπιδοκιμασίαν τοῦρανοῦ. Τόσα κατορθῶνει στεριάς καὶ τοῦ πελάγου ποῦ οἱ τύρανοι ξεκινοῦν κατὰ τὴν Ἑλλάδα, ὅμως στρέφουν καὶ σταματοῦν. — Ἀποστροφὴ στὴν Πατρίδα. Ἐλευθερία χαίρετῆστῆρα (στροφ. 19—31).

IV. Ὁ Μπαίρον ξεκινάει γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Προτρέχει ἡ φήμη του σὰν ποιητῆ, ἀκλουθῶ ὁ πλοῦτος, τὸν συντροφεύει ἡ τρομερὴ ἡ σκιά τοῦ Ἀλκαίου ἐμψυχώνοντάς τον κατὰ τῆς ἀδικίας. Μόνον ἡ Αὐστρία τὸν κοροϊδεύει. Κί' ἡ μοῖρα φεύγοντας ἀπὸ τὴν Κόλασιν τρανάει κατὰ τὴν Κτίσιν γιὰ νὰ χαρῆ τὴ μυρωδιὰ τῶν νεκρῶν (στροφῆς 32—44).

V. Κατεβαίνει στὴν Ἑλλάδα· χαροκόπι γιὰ τὴν ἀφίξιν του. Οἱ ἀλύτρωτοι τόποι αἰσθάνονται τὴ δουλείαν τους διπλῆ, οἱ λευτερωμένοι ξεδιπλώνουν τοὺς σημαῖες γιὰ νὰ πατήσῃ νὰ περιῶσῃ. Ὅμως ἐκείνος θὰ πάῃ στὸ Μεσολόγγι κί' ἄς μὴν ζηλεύουν οἱ ἄλλοι. Ἐκεῖ τὴ μέρα τῶν Χριστουγέννων ἀντὶ γιορτῆς χάρηκαν τὴ μάχη μὲ γενναϊότητα. Ἐδῶ τὰ φρονήματα εἶναι πιὸ τολμηρὰ. Καὶ σὰν τὸν ἀπὸ τὸν πόνον δυναμώνει ἡ συναίσθησις τοῦ ὕψους καὶ τὸ μάτι του ποῦ δυναμώνεται μὲ τὸ φῶς, κί' αὐτὸς θὰ μείνῃ στὸ Μεσολόγγι προσηλωμένος στὴν Ἐλευθερία—Ἑλλάδα. (στροφ. 45—60).

VI. Στροφήρι τὸ βλέμμα στὸ μέλλον, ἀπὸ τὸ ὁποῖο καὶ περιμένει νὰ δοξαστῆ, κι' ἀκούει τὴ χλαλοῇ τοῦ καιροῦ, ποῦ τοῦ διηγᾶται τὰ θαυμάσια τοῦ κόσμου· ἄλλα ἔθνη στέκουν ἀτάραχα, ἄλλα εἶναι ἐτοιμόροπα, κι' ἄλλα πέφτουν. Ἀπὸ τὸ φόβο καὶ τὸν τρόμο, ἀπὸ δεσμούς βάρβαρους κι' ἀπὸ ὑβρισμούς μύριους, βγαίνει ἀνάμεσα τοῦ πολέμου τὴ διάρχεια ἢ Διχόνοια, μὲ μορφὴ γυναίκαξ ξαναδείχνοντας τὰ κάλλη ποῦ ἡ δουλεία τῆς εἶχε σβύσει. Αὐτὴ χαιρέται πὸς κι' ὁ ποιητὴς τὴν ἀκλουθᾷ. Μὰ κείνος συνέρχεται κι' ἀναγνωρίζει τὴ φαρμακερὴ Ἐριννύα, τὴ Διχόνοια. Διωγμένη ἀπὸ τᾶστροα, ξεπέφτει στοὺς Ἕλληνας, περῶν ἀνάμεσὸ τους μὲ φίδια στὰ χέρια. Τώρα πιά δὲν ὑπάρχουν νίκες, οὔτε συμμαχοῦν μὲ τὸν ἐπαναστάτες τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως. Τοὺς κατάλαβε μιὰ θέρη φιλοδοξίας κι' ὀκνηρίας, ξέχασαν τὸν πόλεμο, χτυποῦνται μεταξύ τους. Ὁ Βυγοπ φωνάζει στοὺς Ἕλληνας νὰ συνέλθουν ἂν δὲν θέλουν νὰ ἐξολοθρευτοῦν ἀπ' τοὺς Τούρκους, ἢ νὰ πέσουν σὲ ξένου βασιλιᾷ τὰ χέρια (στροφές 61—82).

VII. Ἀφότου στὴν παλιά της κατοικία τῆς εἶχαν ἐτοιμάσει τὰ παιδιὰ της ἔξορία, ὅταν σηκώθηκε ὁ Φιλοποίμην, ὡς τὰ χρόνια τοῦ Ἀλῆ πασσά ἢ Ἑλλάδα περνοῦσε ἢ σὲ ξένη ὑποταγή, ἢ μὲ ψευτικὲς αὐτοκυβερνήσεις, ἢ μὲ σίδερα κι' ὀργή. Ὁ ποιητὴς, ἀναζητητῆς τῆς Ἑλλάδας, ἦρθε στὸν τόπο ποῦ εἶχε ὑπάρξει λέγοντας πότε πάλι θὰ σηκωθῆ! οἱ στίχοι του ἔκλαιαν γιὰ τὴ δύσι τοῦ ἐλληνικοῦ ἄστρου, δύσι ποῦ εἶναι ἀδύνατο νὰ τὴν ἀποφύγη κι' ἡ μεγάλη Ἀγγλία, ὁποῦ τώρα κυριαρχεῖ στὸ πέλαγο κι' ὑποδουλώνει τοὺς λαούς. Μὰ ἡ Ἑλλάδα ἦταν ἄξια νὰ ξαναζήση καὶ νὰ ἰδῆ νὰ τὴν τιμήση ὁ ὁ ἐρχομὸς τοῦ ποιητῆ (στροφές 83—96).

VIII. Ὁ Ἕλληνισμὸς μέσα στὴ δουλεία εἶχε διασωθῆ, δεῖγμα οἱ ἀκατανίκητοι Σουλῳτες. Ἐξαρσι τοῦ χοροῦ τοῦ Τζαλόγγου: σὲ κάθε του στροφή, χωρὶς κανένα θόρυβο, ἐκτὸς ἐκείνο ποῦ κάνει ἢ πῶσι, λείπει καὶ μιὰ ἀπ' τοὺς Σουλῳτισσες. Στὰ ἴδια ὄρη γεννήθηκαν οἱ ἀδάμαστοι πολεμιστὲς ποῦ σήμερα χυθῆκαν πρῶτοι στὸν πόλεμο (στροφές 97—105).

IX. Γιατὶ τοὺς βρίσκει τώρα σκυθρωπούς; Γυρεύουν ἀνάμεσά τους τὸν ἐνδοξότερο. Ἐνῶ ὅλοι κοιμοῦνται ὁ Μπαῖρον ξενυχτᾷ μπρὸς στοὺς τάφους τοῦ Μπότσαρη καὶ τοῦ Κυριακούλη Μανρομιχάλη, μέσα στὸ ναὸ τῆς Παναγίας, συλλογισμένος. Μονάχα ὁ ἴσκιος του ξεχωρίζει μακρὸς πάνω στὰ μνήματα, σὰν κορφή ἀσάλευτου κυπαρισσιῶ. Τὶ σκέπτεται; Μὴ καμμιά ξαφνικὴ ἐπίθεση τῶν Τούρκων; Μὴ τὴν ἱερὴ Ἐνοσί τῶν βασιλιάδων; Ἡ τὸ κάλεσμα τῆς φύσεως ν' ἀφήση τὴν Ἑλλάδα γιὰ τὸν οὐρανό, ἀπ' τὴν στάχτη τῶν ἠρώων παίρνει δύναμι, αἰσθάνεται τὴν ψυχὴ του νὰ τὸν τραυᾷ στὸ πόλεμο (στρ. 106—120).

X. Ἡ Ἑλλάδα εἶδε πολεμιστὲς κι' ἄλλους ποιητὲς: Τὸ Σοφοκλῆ

καὶ τὸν Αἰσχύλο. Τοῦ τελευταίου τὰ τραγούδια ἐμφύχωναν τὰ παιδιὰ, ποῦ τὰ μάτια των μαῦρα σὰν τὰ μῦρτα γελοῦσαν. Ὁνειρεύεται νὰ οἰκτῆ στὴ φωτιά, νὰ νικήση, νὰ πληγωθῆ. Σὰ γυρίση στὴν Ἀγγλία θὰ προσκαλῆ τὴν κόρη του νὰ ἰδῆ τὴ λοβωματιὰ τοῦ στήθους. Φαντάζεται τὴν κόρη του ἀνυπόμονη νὰ τὸν περιμένῃ νικητῆ, τηρῶντας κατὰ τὴ θάλασσα, μὲ τὴν εὐχὴ νὰ γυρίση δοξασμένος. Ἡ θεία πρόνοια ἄς τὸν συμφιλιώση καὶ μὲ τὴ γυναῖκα του. Τῆς κόρης του σπαράζονται τὰ σπλάχνα: Περιμένει ν' ἀράξη σ' Ἀγγλικὴ θάλασσα τὸ καρᾶβι. Πότ' ἔρχεται; Ὅμως ὁ ποιητὴς δὲν ἀγροικᾷ τὰ νερά ποῦ σχίζει τὸ πλοῖο προχωρῶντας (στρ. 121—133).

XI. Ὡτιμὲ, τὸ καρᾶβι δὲ φέρνει τὸ Μπαῖρον, ἀλλὰ τὸ σῆτος του. Σὲ μᾶς δὲ θ' ἀπομείνη οὔτε ἡ στάχτη του. Ἄν τώρα δίπλα στὸ καρᾶβι ποῦ τὸν πῆρε κλείση ἐλληνικὸ ἢ τουρκικὸ πλοῖο, τοῦ εἶναι ἀδιόφορο. Ἡ Ἑλλάδα—πατρίδα κλαίει ἀποχαιρετῶντας τον. Τὶ εἶχε δεῖ τελευταῖο στὸ κρεββάτι τοῦ θανάτου; Ὅλα εἶχαν ἀμαυρωθῆ ἔξω ἀπὸ δυὸ μορφές: Τὴ μικρὴ του θυγατέρα καὶ δίπλα τὴν εἰκόνα τῆς θείας τοῦ ἀνθρώπου (ἐλευθερία) ποῦ γιὰ λίγην ὥρα τὸν σέρονουν ἀπ' τὴ θωριά τοῦ ἄλλου κόσμου. Ἀντισηκώνεται γιὰ νὰ τοῖς ἀγκαλιάση.

Ἔτσι κι' ὁ Ναπολέων ὅταν ἐτελείωνε τὴ ζωὴ του πάνω σ' ἕναν ἔρημο βράχο μὲ μάρτυρες τὸ θεὸ καὶ τὴ θάλασσα, ἐνῶ ξεψύχαιε, μονάχα τὴ Γαλλία καὶ τὸ παιδί του ἄφησε νὰ ρθοῦν πρὸς τὰ μάτια του τὰ ἐτοιμόσβυστα. Δὲν τὸν πενθεῖ οὔτε ἡ μοῖρα, οὔτε ἡ δόξα του, παρὰ μονάχα ἡ βραιοῦλα ποῦ τοῦ δρόσισε στὴν Ἀγία Ἐλένη τὰ σπλάχνα, ἐνὸς τόσον ἰσχυροῦ κάποτε βασιλιᾷ, ποῦ κι' αὐτὸς εἶχε ρίξει μιὰν εὐνοϊκὴ ματιὰ στοὺς ὑπόδουλους Ἕλληνας. Πόση λύπη θὰ αἰσθανόταν ὁ Ναπολέων ἂν μάθαινε τὴ χαρὰ ποῦδεῖξε κάποιος Γάλλος τῆς Σμύρνης γιὰ τὴν καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν. Ἐκαμε τραπέζι μὲ μουσικὴ καὶ χορὸ γιὰ νὰ γιορτάση τὸ γεγονός. Γιατὶ νὰ μὴ γίνῃ δὲ σπλάχνα τους τὸ φαεῖ καὶ τὸ πιοτὸ φαρμάκι ποῦ νὰ τοὺς κάψη τὰ σωθικά καὶ νὰ τοὺς φέρῃ στὸν Ἄδη; (στροφές 134—160).

XII. Στὸν Ἄδη ἔχει κατεβῆ κι' ὁ Μπαῖρον· ἴσως τοῦχει μείνει κι' ἐκεῖ κάτω ἀνοιχτὴ ἢ ἀερινὴ του ἀγάλη. Ἐρχονται σ' αὐτόν, εἶναι φανερό, πλήθη ἀπὸ Ἑλληνικὰ φάσματα καὶ τὸν ρωτοῦν μὲ τόση προθυμία γιὰ τὴν Ἑλλάδα, ὅση θᾶδειχναν γιὰ νὰ ξαναειδοῦν τὸ γλυκὸ φῶς. Ἀκούγονται κλάψες διάχυτες, κραυγὲς ποῦ τοῖς κάνει πιὸ τρομακτικὲς ὁ ἀντίλαλος, χέρια ἀπαλοτρέμον. Μὰ ὁ Μπαῖρον σεβάσμα προχωρῶντας καὶ μὲ ἀνήσυχες ματιὰς κοιτῶντας πληγὲς καὶ προσώπατα τοὺς λέει: «Τὴν Ἑλλάδα τὴν κατατρέχει ἡ Διχόνοια· ἂν αὐτὴ νικηθῆ, ἢ Ἑλλάδα, μὰ τὸν Ἄδη, ξαναξῆ». (στρ. 161—166).

(Στὸ ἄλλο ἢ συνέχεια καὶ τὸ τέλος τῆς μελέτης)

ΝΙΚ. Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ

ΠΟΘΟΣ

Γυναίκα ἐσὺ ὑπερίφανη σὰν κρῖνο
τῆς παρθενιάς τὸ μῦρο πρὶν σκορπίσεις,
στὸ μεστωμένο κόρφο σου γὰ κλίνω—
χαδιάρικο παιδί—μὴ μ' ἐμποδίσεις.

Κι' ἂν στήν καρδιά σου μιὰ γωνιά μονάχα
δὲ θὰ βρεθῆ γιὰ θέση τοῦ ἔρωτός μου,
θὰ μοῦ ἀρνηθῆς καὶ τὴ ματιά σου τάχα;
Μοῦ φτάνει αὐτή: στερνὸς ἀναπαμὸς μου.

ΧΑΡΗΣ ΑΛΕΞΙΟΥ

ΕΙΡΗΝΟΔΙΚΕΙΟ

Οἱ ἀκροαταί, ἔχουν καταλάβει τὰ θρανία
τῆς σάλας τοῦ ἐπαρχιακοῦ εἰρηνοδικείου,
ἦσυχοι, σοβαροὶ σὰν μαθηταὶ λυκείου.
(Δωρεὰν διασκέδασις...κι' ἀντίο μονοτονία).

Ὁ κομψενόμενος, νεαρὸς εἰρηνοδίκης,
πάνω στήν ἔδρα, τὰ χαρτιά του ξεσκαλίζει
«σκασμὸς, κατηγορούμενε...» καὶ κουνουνίζει
κι' ὅλοι γελοῦν μὲ τὶς φαιδρότητες τῆς δίκης.

Ὁ κύριος γραμματεὺς, στὰ μάτια μας φαντάζει
μὲ τὴν εὐρεΐα του πολυμάθεια, σὰν φωστήρας
κι' ἴδιο κακὸ ἔρπετό, ὁ δικαστικὸς κλητῆρας,
χί, χί! γελᾷ καί... «Γιανναροῦς» φωνάζει.

Κι' ὁ ἀθῶος, δειλὸς χωριάτης, κατασπυγχιμένος,
τὴν καταδίκη ἀκούοντας, γύρω του προσβλέπει.
Ἐνῶ ιαυτόχρονα, αἰμοσιάζων, ἐπιβλέπει
«ἀφ' ὑψηλοῦ» τὴν κωμῶδια, ὁ Ἐσταυρωμένος.

Α. ΦΡΑΓΚΟΣ

ΤΟ ΠΟΡΤΡΑΙΤΟ ΤΟΥ ΝΤΟΡΙΑΝ ΓΚΡΕΪ

ΙΡΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΜΙΑΣ ΒΑΡΚΑΣ ΚΙ' ΕΝΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Στήν στενόμακρη αὐλή μιᾶς πολυκατοικίας, πίσω ἀπὸ νταμάρια καὶ μακρὰ ἀπ' τοὺς κεντρικοὺς δρόμους, κρατοῦσε μιὰ κάμαρη — ὁ Θεὸς νὰ τὴν κάνη τέτοια! — ἑφτά χρόνια τώρα ὁ μπάριμπα—Περικλῆς ὁ βαρκάρης, πρῶν καπετάνιος σὲ καΐκια, κατόπι ἐπιχειρηματίας σφουγγαροῦ καὶ τώρα ξεπεσμένος. Ἡ γυναῖκα του, μιὰ ἀδύνατη ἀγαθὴ γορᾶ κι' ἡ κόρη του ἡ Νότα, κουτσὴ καὶ καμποῦρα, ἐφταμηνίτικη, πὺρ τὴν ξέσαν πολλές γυναῖκες τῆς γειτονιάς ἀπὸ τὸ ἐπάγγελμά της, τῆς κουρελοπλέχτρας, ἀποτελοῦσαν τὸ σόϊ του ὅλο.

Κάθε μεσημέρι καὶ βράδι, ἔβλεπε τὸν σκεβρωμένο, ψηλὸ γεροντάκο νὰ μπαίνει ἀργά, ἀπ' τὴν πόρτα τῆς αὐλῆς, ν' ἀκουμπᾷ τὰ κουπιά του κάπου σὲ μιὰ γωνιά, νὰ σκουπίζη τὸν ἰδρωτὰ του καὶ νὰ ψαχουλεύη μὲ τὸ βλέμμα γιὰ νὰ βρῆ κάποιον μέρος ἤσυχος νὰ καθήσῃ· ἀλλὰ πρὶν κάνη αὐτό, νὰ βγάξη ἀργά κι' ἀθόρυβα τὴν λερωμένη τραγιάσκα του καὶ σηκώνοντας τὸ κεφάλι του ψηλὰ στὸν οὐρανὸ νὰ σταυροκοπιεῖται ψιθυρίζοντας κάτι ἀπὸ μέσα του.

Ἦταν τὸ ἀδιάκοπο εὐχαριστήριο ποῦδιε στὸ Θεὸ του γιὰ ὅσες νικέλινες δραχμὲς κατόρθωνε κι' ἔβγαζε, κάνοντας «πιάτσα» στὸ λιμάνι μὲ τὴν βάρκα του τὴν «Ἐλπίδα».

Κατόπι φώναζε τὴ γυναῖκα του. Ἐρχόταν ἐκείνη, κάθιζε δίπλα του κι' ἔπερνε τὸν καρπὸ τῆς δουλειᾶς, τὸν μετροῦσαν κἀνα δυὸ φορὲς μαζί, κεφάλι μὲ κεφάλι καὶ κανόνιζαν ἔτσι τὴ καθημερινὴ πορεία τῆς ζωῆς τους. Πολλὲς φορὲς ὁμως πῆγαινε ἄσκημα ἡ μέρα καὶ ἡ «Ἐλπίδα» οὔτε ἐπιβάτες ξεμπάρκαρινε ἀπ' τὰ ὑπερωκεάνεια οὔτε μπαούλα καὶ κάσσες κουβαλοῦσε, οὔτε τεμπέληδες πῆγαινε περίπατο. Τότε, χρειάζονταν λίγη ὑπομονὴ τῆς κοιλιᾶς τους. Ἡ γορᾶ μουρμουρούζε καὶ στεναχωριόταν. Κοκκίνιζαν τὰ μάγουλά της, κι' ἡ φωνὴ της γίνονταν ἀπελπισμένη.

— Κατάλαβα πάλι... Σοῦ πῆραν τὴ δουλειὰ οἱ προκομμένοι οἱ ἄλλοι, κακὴ τους καὶ ψυχρὴ τους. Θέ μου συχώρεσέ με, καὶ σὺ δὲν κουνίσεις κακόμοιρε κατὰ πῶς κάνουνε κι' αὐτοί... Νά, ὁ μπάριμπα—Νικόλας τῆς προσφοροῦς, πῆγαινε τὸν ἀνήφορο μὲ δυὸ καρβέλια καὶ μιὰ σακουῖλα γιομάτινε πορτοκάλια!... Ἀκοῦς κακόμοιρε, πορτοκάλια πὺρ τῶνε μονάχα ὅσοι τᾶχουν!... Ἐσὺ, βούτηξε σήμερις ψωμὶ στὸ λάδι...

Ποῖν δώσει τότε ἀμέσως ἀπάντηση, ἔκανε ξανά τὴ συνηθισμένη του εὐχαριστία μὲ τὸ σταυροκόπημα καὶ σηκώνονταν πάντα ὀρθός, νὰ τὰ πῆ, γιὰτὶ φαίνεται πειραζόταν πολὺ κατὰ βάθος.

— Δὲν μ' ἀφήνате νὰ πέθαινα στὴν ἀρρώστεια μου τότες, λέω γώ, πὺρ ξοδέψατε ἕνα χιλιάρικο γιὰ νὰ τυρανιέμαι ἐγὼ τώρα. Ἐγὼ ὁμως, εἶπα καὶ σήμερα δόξα στὸ Θεό· τ' ἀκοῦς; Ἄντε ἐσὺ μὲ τίς χοντρές

παρόλες στο πόρτο να δουλέψης με τόσους λύκους, πού τραβάνε τὸ πελάτη χειροπόδαρα στὴ δικιά τους βάρκα.. Ἄντε νὰ μαλώσης μὲ διαύτους, νὰ σοῦ σπάσουν καμιὰ ὥρα τὴ βάρκα καὶ νὰ μείνης κόκκαλο!... Οὔτε ψιχουλο πιά γιὰ ὅλα σου τὰ χρόνια, ὁ ἄης Νικόλας νὰ φυλάῃ!.. Ὁωχ! ἀντίς νὰ κάνης πομονὴ καὶ σταυρό, θέλεις ὅ,τι ἔχει ὁ γείτονας, νάχης καὶ λόγου σου, ἡ βασίλισσα Ὁλγα!...

Εἶχαν τὸ καλὸ, σὰν μιλοῦσε ὁ ἄνας, ὁ ἄλλος νὰ περιμένε ἡσυχος τὴ σειρά του ἔτσι ὥστε δὲν ἔκαναν ποτὲ θόρυβο κι' οὔτε μιὰ φορὰ μάλωσαν. Καὶ κεινοῦ, ἔβγαιναν ἀπ' τὸ στήθος του μαζί μὲ τὸ κοπάδι τὰ λόγια, ὅλες ἡ στεναχώρηες καὶ δὲν ἔμενε κατόπι τίποτα, πού ιδιαίτερα μ' ἐπιμονὴ νὰ τὸν παιδεύῃ.

— Ἄ! θὰ πεθάνω καὶ μιὰ μέρα... ἔλεγε κάποτε κάποτε. Θὰ πουλήσετε βέβαια τὴν «Ἐλπίδα» ὁ ἄης Νικόλας ὅμως νὰ μὲ φυλάῃ!... Κατόπι σεὶς θὰ τὰ βολεύετε μονάχης. Ὁωχ!... ἔκείνηνε τὴ κοπέλλα λυπᾶμαι πολὺ, κι' ἡ καρδιά μου μονάχα τὸ ξέρει. Τ' ἀκοῦς; Πλέκει ὅλη μέρα μισερωμένο πρᾶμα κουρελοῦδες, καὶ τίποτες δὲν καταφέρει σπουδαῖο νὰ βάζῃ στὴν ἄκρη... Μὰ καὶ μήπως μπορεῖ νὰ παντρευτῆ ἔτσι πού τὴν ἔκανες κακομούτσουνη;... Πάει τριάντα χρονῶνε πιά. Ποτὲς βέβαια. Τί κάθουμαι καὶ λέω. Μόνο σοῦ λέω νὰ μὴ μοῦ τὰ φέρνης ἄλλη φορὰ στὸ νοῦ τούτα ὅλα. Τ' ἀκοῦς; Ὁρίστε μας!

Ἡ γορὰ σιωπηλῆ πάντα στὸ τέλος τῆς συζήτησης, ἀπομακρύνονταν ἀπ' τὸν στεναχωρημένο σύζυγο γιὰ νὰ προμηθευτῆ τίς περισσότερες φορὲς τὸ ποσὸ τῆς τροφῆς ἀπὸ τὰ λίγα μ' ἐπιμέλεια φυλαγμένα μέσα στὴ κασσέλα τῆς κόρης τῆς κουτσῆς πού πάντα σκυμένη ἔφτιανε ἀπ' τὰ λογιῆς - λογιῆς κουρέλια, διάφορα χαλιά. Μικρόσωμη χλωμῆ, τὸ περισσότερο ἀμίλητη, πάντα σκυμένη περνοῦσε τὴν ἀνούσια ζωὴ της τόσο ἀθόρυβα, καρτερικά, χωρὶς ἓνα «γιατί» παραπόνου, πού μόνο μποροῦσε ἴσως νὰ τὸ καταλάβῃς ἂν τὸ ξηγοῦδες ἀπ' τὴ πλευρὰ τῆς θρησκομανίας, πού περιμένε μετὰ τὸ θάνατο μιὰ καλὴ ὑποδοχὴ ἀπ' τὸν κλειδοκράτορα ἄγιο τοῦ πασαδεῖσου.

— Μὴ στεναχωρᾷς τὸν πατέρα, μανούλα. Θὰ φωνίσω ἐγὼ σήμερα. Καὶ μ' ἓνα πήδημα, πεταγόταν σύγκορμη γιὰ νὰ πάῃ κούτσα—κούτσα ὡς τὴ γωνιὰ τοῦ γέρου, γιὰ νὰ τοῦ πῆξᾶποιοἰσται, νὰ τοῦ χαδέψῃ μὲ τὴ βαρεὶά ἀπαλάμη τῆς ἄσπρης τρίχης τοῦ κεφαλιοῦ του, ἔτσι ὥστε νὰ τοῦ διώχνῃ κάθε ἔννοια.

Ἐκεῖνος ὅμως σὲ τέτοιες στιγμὲς περισσότερο, συγκινοῦταν καὶ πο- νοῦσε.

Μετὰ πού τὸν φώναζαν στὸ φτωχικὸ τραπέζι γιὰ φαί, ἔχανε τὴν ὄρεξή του καὶ δὲν ἤθελε οὔτε μιὰ φέτα ψωμοῦ. Κάπνιζε ὀλοένα καὶ δὴλωνε παραπονώρικα:

— Ἄστε με μὴ μοῦ μιλάτε ἐμένα. Ἄντις νὰ μοῦ γελᾶτε χαρούμενα μὲ στεναχωρᾶτε. Δὲν μ' ἀφήνατε νὰ πέθαινα στὴν ἀρρώστεια μου τό- τες, λέω γώ...

**

Στὴ μεγάλη σκάλα τοῦ λιμανιοῦ, κεῖ ἀνάμεσα σὲ πελώριες πρύμεις βαποριοῦν, μαοῦνες, ρυμουλκὰ κι' ἄλλες βάρκες, εἶχε τὸ σταθμὸ της κι' ἡ φουστιβοραμένη μεγαλόβαρκα τοῦ μπάρμπα Περικλῆ, ἡ «Ἐλπί- δα». Ἄπὸ βραδὶς τὴν ἔδενε ἐκεῖ μαζί μὲ τὶς ἄλλες στὸ μῶλο κι' ἔμε- νε ἡσυχος ἂν καὶ τ' αὐτιά του ἄκουγαν χίλια δυὸ τρομακτικὰ πρᾶμα- τὰ πού γινόντουσαν τὶς νύχτες μὲ τὰ λαθρεμπόρια, πού συνεννοημένοι λέει καὶ μερικοὶ ναυτικοὶ τοῦ λιμεναρχείου, μεταχειριζόντουσαν τὶς ἀ- ραγμένες βάρκες. Ἦταν ἀλήθεια πὼς κι' αὐτὸς κάποτε βοήθηε λυμένη τὴ δικιά του ἓνα πρῶτ. Τρομαγμένος ὅμως δὲν ἤθελε νὰ τὸν τυραννᾷ τέτοια ἰδέα.— Ἐγὼ κάνω σταυρὸ μουρμούριζε καὶ μὲ φυλάει ὁ θεός· ἄλλωστε ἀδερφε καὶ τὸ κράτος ἔχει εὐτύχη.

Τὸ πρῶτὸ πάλι πρὶν ἀκόμα φανοῦν ἡ πρῶτες ἀχτίες, βρῖσκοταν ἐ- κεῖ, στὸ τόπο μαζί μὲ τοὺς συναγωνιστὲς πού ἄρχιζε ἡ μεγάλη γύρω κίνηση κι' ἡ δουλειά. Σὰν κάποτε πληροφοριοῦταν ἀπ' τ' ἀπόγεμα νωρίς, τὴν ἀφιξὴ κάποιου μεγάλου βαποριοῦ κατὰ τὴν νύχτα, ἀναβε τὸ φαναράκι του, προμηθεύονταν λίγο ψωμί καὶ ξαγρυπνοῦσε περιμέ- νοντας.

Τὴν εἶχε τώρα ἔξι χρόνια αὐτὴν τὴ βάρκα καὶ ὅλοι τοῦ λέγανε πὼς δὲν βρῖσκοταν ἡ ὁμοιά της μέσα σ' ὀλάκαιρο τὸ λιμάνι. Τῷ ξερε βέ- βαια, καὶ τόχε κροφὴ χαρὰ στὴ καρδιά του καὶ τὴν ἀγαποῦσε σὰν ἔμψυχο. Ἀφοῦ ἦταν ἡ φιλότιμη φιλενάδα τῆς δουλειᾶς...

— Ἡ βάρκα αὐτὴ, χωράει δώδεκα νομάτους καὶ τοὺς πάει στὴν Αἴγινα ἀφεντικό. Δώδεκα νομάτους!... ἀνεχτίμητο πρᾶμα.

Τότε σὰν τὴν ἀγόρασε, βρῖσκοταν μερικὰ λεφτὰ στὴ κόχη ἀπομει- νάρια τῆς οἰκονομίας τοῦ καλοῦ καιροῦ πού δούλευε σφουγγαράς. Εἶχε τετραπλασιαστῆ τὴν πλῆθος ἢ ἀξία της.

Στὶς ἀθόρυβες αὐτὲς μέρες του, ἦρθε ὅμως ἓνα ἀνοιξιὰτικο πρῶτ πού συνετάραξε ὀλάκαιρο τὸ εἶναι του.

Ἐφευγε γελῶντας τότε ἀπὸ τὴν δεξώπορτα τῆς αὐλῆς ὅπως συνη- θισμένα, κρατῶντας τὰ κουπιά του. Τὰ πρῶτα χελιδόνια τραγουδοῦσαν γλυκῶχα τὸν ἐρχομὸ τους ἐνῶ τὸ αὐγινὸ λυκόφωτο τῆς ἀνοιξῆς ἦταν γαλάζιο καὶ διάφανο.

Ἐπειτα ὅμως ἀπὸ δυὸ τρεῖς ὥρες, πρᾶμα σπάνιο γιὰ κεῖνον, ξα- νάροχταν ὅπως εἶχε φύγει φορτωμένος τὰ κουπιά μὲ ἀργὸ βῆμα.

Οἱ γύρω δρόμοι εἶχαν πιά κίνηση ἀπὸ διάφορους διαβάτες, μαθη- τούδια καὶ μικρομανάβηδες. Οἱ νοικοκυρὲς συγγύριζαν τὰ σπῆτια τους.

Ἐνῶ ἀκόμα πλησίαζε τὴν δεξώπορτα, τὰ βήματά του ἔγιναν διστα- κτικὰ καὶ φαίνονταν πὼς ταλαντεύονταν ἂν ἔπρεπε νὰ μπῆ ἢ ὄχι. Τὸ μοῦτρο του εἶχε παραμορφωθῆ καὶ τὰ μάτια του φαίνονταν ἀγριεμέ- να. Μὲ μιὰ λέξη, διακρινότανε καλὰ πὼς κάποια σφοδρὰ τοῦχε φέρει ψυχικὸ ἀγῶνα πού τὸν ἔλυωνε

— Τί τρέχει πατέρα; Πὼς ἔτσι; Εἶπε ἀμέσως μόλις τὸν ἀντίκρουσε

ή κουτσή κόρη που βρέθηκε κείνη την ώρα στην αδλή, κι' έτρεξε κοντά του.

Το στόμα του με δυσκολία άνοιξε, κι' είτε το μοντάτο που φερονε.

— Πάει ή βάρκα!... Πουθενά δεν βρίσκεται στο πόρτο...

Για μιὰ στιγμή ακούστηκε ή φωνή τής γοησ γυναικας του που σε λίγο φανερώθηκε άξαφνα μπροστά τους άγριεμένη και κείνη.

— Θέ μου συφορά!...

“Ολοι είχαν κερώσει. Οι διάφοροι συγκάτοικοι μαζεύτηκαν τριγύρω τους περιεργοι και στεναχωρημένοι.

— Νά με κήνη ή όργη του θεου, άρχισε να λήη, αν δεν την έδεσα σφιχτά στον γάντζο όπως κάθε βράδι. “Αλλά να που βγαίνουνε σωστά αυτά που άκουγα πως τη νύχτα πέρνουν τις ξένες βάρκες για λαθρεμπόρια και χίλιες δυο βρωμουδουλειές, κι' έπειτα τις παρατάνε όπου λάχη... Θα την άφησαν έξω άνοιχτά στους γκάβους και καθώς είχε ψές βράδι πουνέντε, ή φουρτούνα ποιός ξεφει που την πήγε και την κομμάτιασε.

Τα δάκρυα κυλήσανε απ' τα θολά γέρικα μάτια του και του βρεξαν το ρυτιδωμένο άξούριστο μουτρο του. “Αφησε βαριά να πέσουν τα δυο κουτιά απ' τον ώμο του κι' ακούμπησε σ' έναν κεί κοντά τοίχο.

— Δεν είναι δυνατόν, δεν είναι δυνατόν' ειπε κάποιος. Κάπου θάβαι άραγμένη.

— Πουθενά! Ξανάρχισε απελπισμένα. Ψάξαμε μ' ένα γέρο ολο το λιμάνι, κι' έξω ακόμα ως το πέλαγο. Ρωτήσαμε όλα τα καράβια. Τίποτα δεν ξέρουν. Ρωτήσαμε στους φάρους. Τίποτα. Πήγαμε στο λιμεναρχείο και καταγγείλαμε τον ναύτη και τον υποκελευστή τής υπηρεσίας. Μά μόλις άρχισα να ζητάω το δικηο μου, οι αξωματικοι με βόισανε. «Νά μη λές πολλά λόγια γέρο, μου λένε, γιατί σε πετάμε με τις κλωτσές έξω. “Εσεϊς οι ίδιοι, λέει, είσατε λαθρέμποροι κι' όχι ή ύπερσεια που κάθεται και σās ασφαλίσει». “Ακους να με βόισουνε έτσι με το δικηο μου!... (Τα δάκρυα ξακολουθοῦσαν να κατακυλουν στα μάγουλά του). Νά με πουνε έμένα, ακουζ, λαθρέμπορο! που προχτές ακόμα ήτανε, που βοήχα ένα μεγάλο δέμα πλεούμενο και το παραδώσα άιέσως με τη τιμιότη μου!... “Αχ!

Οι δυο γυναίκες, μάννα και κόρη πάντα κερωμένες δεν τολμοῦσαν να πουν λέξη. Το βλέμμα τής πρώτης φανέρωνε την άγανάκτησή της και την απελπισία της και κάπου ήθελε να ξεσπάση αλλά δεν αποφάσιζε στον άντρα της, γιατί πρώτη φορά τον έβλεπε δακρομομένο.

— Τί σουπαν λοιπόν στο λιμεναρχείο; κατόρθωσε να προφέρει.

—...Τί μουπλαν! Δεν ξέρεις πουναι άγριοι και δεν λογαριάζουν τον καταφρονημένο; “Αχ!... πήρανε το νούμερό της και τ' όνομά μου με τη διεύθυνση και θα μ' ειδοποιήσουνε λέει. “Ενας ψηλός, με πολλά χρυσά γαλόνια μουπε να μη τους άνησυχάω όλη την ώρα και κείνοι μοναχοί τους, μουπε, θα φροντίσουνε. Τρέχα γύρευε... Μπορείς και να

πής κουβέντα; Και να σπαρταράς απ' τον πόνο, δεν σε λογαριάζουνε. Μά γιατί;... “Ολο μου λέγανε «λίγα τα λόγια σου γέρο, λίγα τα λόγια σου κι' εδω δεν είναι βαρκάρηδες»...

Για μιὰ στιγμή σταμάτησε να λήη. “Η στεναχώρηα όλων είχε μεγαλώσει κι' ο καθένας απ' τους τριγύρω που έννοιωθε στον εαυτό του κάποια βαθειά συμπόνοια προσπαθοῦσε και δεν εῖρισε να πη μιὰ κουβέντα παρηγοριάς. “Άλλοι υποσχέθηκαν να ενεργήσουν πιό επίμονα στο λιμεναρχείο ώστε κι' αν είχε χαθή ολότελο, γάδιαν κάποια αποζημίωση. “Άλλοι πάλι, ανάλαβαν και δεύτερο ψάξιμο σ' όλες τις μεριές του λιμανιου, κατά τ' απόγεμα.

Σε λίγο, χωρίς μιλιὰ ή δυο γυναίκες, κόρη και μάννα, τραβήχτηκαν πικραμένα στη κάμαρά τους για να συνομιλήσουν. Το ίδιο έγιναν κι' οι περισσότεροι συγκάτοικοι πουχαν μαζευτεί, κι' ο μπάρμπα Περικλής έμεινε άκουμπισμένος στη γωνιά του με γάνα δυο γέρους και μερικά παιδιά που τον παρατηροῦσαν μ' άπορία. Κάτι μουρμούρισε ο ένας γεροντάκος και κείνος πάλι ξανάρχισε.

— Κι' άμα δεν δουλεύης, μπάρμπα Νικόλα μου, πρέπει να πεθαίνης. Μά το θεο πρέπει να πεθαίνης. Κανείς πια δεν σε λογαριάζει... “Αμα είσαι και γέρος! Τους δίνεις βάρος και σ' όχτρούνονται τα ίδια παιδιά σου... κι' ή γυναίκα σου... Σε παραπειτάνε, σε βρίζουνε όλοι και σα χαμένος τριγυρνās στα σοκκάκια... Βλέπουνε που πονάς και γελάνε και δε πέρνεις σπλαχνιά ούτε απ' τα ζώα...

— Κάνε ύπομονή, μπάρμπα Περικλή, θα βρεθῆ.

— “Υπομονή! Ξακολούθησε. “Ο,τι είναι τής ιύχης σου να πάθης, ό,τι του ριζικου σου, πάει καλά. Μά να σε κάνουνε άνθρωποι να ποφέρης, σουόχεται να πάρης το ντουφέκι και να σκοτώνης, να σκοτώνης... Ξέρεις τί είναι να σε τυραννάνε; Στην ήσυχία σου, να σε καταστρέφουνε και από πάνω να μη σου δίνουν σημασία παρα να σε διώχουν; Πληρωμένοι οι φύλακες, αφίνουν τους κλέφτες να βουτάνε τ' άλλουνοῦ τη βάρκα κι' ό,τι γίνη, δεν βαρύνεται... “Ανάθεμά τους, τους κερατάδες...

* *

“Απαράτηρητη στη συφορά της δυο βδομάδες τώρα, ή οικογένεια του γέρου βαρκάρη, δυστυχοῦσε χωρίς κανενός την ήλική βοήθεια στις θλιμένες μέρες της και διωγμένη ολότελα απ' τα κρατικά γραφεία.

“Ο,τι ποροῦσε να προσφέρει ή κουτσή πλέχτρα πουχε άρχίσει να βήχη κιόλας, έδινε το φαί τής μέρας τους. Και αφού πια στο πέρασμα τόσων ήμερωδών δεν βρισκότανε ή χαμένη βάρκα, ή έλπίδα που έμεγε βέβαια πολυ λίγη στη άνεურεσή της, τραβοῦσε στο ότι ίσως κάποια δίκαιη αποζημίωση του λιμεναρχείου να έκανε κατορθωτή την άγορά νέας.

“Η άνοιξη είχε προχωρήσει. “Η όμορφες μέρες του χρόνου είχαν φτάσει, και κάθε πρωί που χούσωνε ή ήλιος τον ουρανό, ήταν από-

λαυση νὰ κυκιάσ τὴ θάλασσα ποὺ ἀθύρουβη καθρέφριζε τὶς ἀχτῖνες. Κάποια κρυφὴ χαρὰ γεννοῦσαν ἢ τέτοιες ὥρες στὸ εἶναι τῶν δουλευτάδων κι' ἐβλεπες στὸ λιμάνι κάτω, ἢ ὅλη γύρω κίνηση νὰ γίνεται μὲ γέλοια καὶ χιόρες.

Στὴν κεντρικὴ μεγάλῃ λιμενόσκαλα καὶ πάνω στὴ τσιμεντένια πλατεία, μέσιν στὰ γογγῶ περιήματα τῶν φορτωμένων ἐργατῶν, στὰ ζυγίσματα τοῦ σιταριοῦ, στοὺς βρόντους τῶν βιντσιῶν καὶ στὶς ἀδιάκοπες φωνές τῶν λογιῆς-λογῆς προσώπων, βρισκοταν κάθε μέρα ἀπὸ τὴν αὐγὴ, πότε στέκοντις ὄρθιος, πότε καθίζοντας κάπου, καμπουριασμένος, φορῶντας τὰ παστρικά ροῦχα τῆς κυριακῆς, μ' ἓνα μικρὸ κομπολόι στὸ χέρι ὁ μπάρμπα Περικλῆς καὶ παρατηροῦσε λυπημένος τριγύρω· ἐβλεπε τοὺς ἄλλους συναδέλφους συναγωνιστὲς ποὺ κάνουν δουλειές πάντα, τὰ ὑπερωκεάνεια ποὺ φτάνανε σὲ τέτοια ἐποχὴ γιοματὰ ἀμερικάνους ἐπιβάτες μὲ δολλάρια, τοὺς ἀξιωματικούς τῶν ξένων караβιῶν ποὺ ἔμπαιναν στὶς βάρκες γιὰ νὰ πλησιίσουν τὴ σκάλα τοῦ θωρηκτοῦ τους, καὶ ὅλο κάποιος στεναγμὸς ἀνάμικτος μὲ μῖσος τοῦ ξεφρευγε. Πότε πάλι, ἀφηρημένος, μερδεύοταν στὰ περάσματα τῶν φορτωμένων ἐργατῶν καὶ σπρώχνονταν ἀλύπητα ἀπὸ δαύτους, σὰν κάτι περιττὸ ποὺ ἐμποδίζει.

Πολλοὶ ποὺ τὸν γνώριζαν κι' εἶχαν μάθει καὶ τὴ συμφορὰ του, κάποτε κάποτε τὸν ρωτοῦσαν:

— Ἐμπάρμπα! τὴν βοήθησε τὴν βάρκα;

— Ἀστειεύεσαι; Δὲν θὰ μὲβλεπες τότες στὴ στερεὰ... Ἀπαντοῦσε κουνώντας ἀπελπισμένα τὸ κεφάλι.

Μερικοὶ μόνο ἄνεργοι ἐργάτες τῶν βαποριῶν καὶ τοῦ λιμανιοῦ, πεινασμένοι, πονεμένοι κι' αὐτοὶ ἀπ' τ' ἀδίκημα τῆς ἀναδουλειᾶς, τοῦ ἔκαναν συχνὰ παρέα συζητῶντας πάνω στὶς κακομοιριές τῆς ζωῆς, ἔτσι ὥστε νὰ περνοῦν ἢ ὥρες καὶ νὰ μεσημεροβραδύαζ. Ἄν εἶχε κανένας τους ἀπ' τ' ἀνέλπιστα κάνα τοιγάρω, τὸκοβε στὴ μέση καὶ τοῦδινε κι' αὐτουνοῦ τὸ μισό.

Κόντευαν νᾶφταναν ἢ γιορτὲς τῆς πασχαλιᾶς. Τὸ λιμεναρχεῖο, ὅλο καὶ αὐστηρά—αὐστηρά, ἔδινε ἐλπίδες κάποιος ἀποζημίωσης μὲ ὁ γέρος δὲν μποροῦσε νὰ ἡσυχάση.

Ὅστοςὸ ἦρθε ἢ εἶδηση!

Κόντευε μεσημέρι κυριακῆς τότες ποὺ ἓνας κοντὸς, παχουλὸς ναῦτης πῆγε καὶ τὸν εἰδοποίησε πὼς βρέθηκε ἢ βάρκα του καὶ νὰ πάη στὰ γραφεῖα!

Ἡ καρδιά του σπαρτάρησε δυνατά, καὶ γρήγορα ἐννοίωσε τὸν πόθο νὰ πῆγαινε πρῶτα κεὶ ποὺ τὴν βοῆχαν κι' ἦταν ἀραγμένη, νὰ τὴν ξανάβλεπε, νᾶμπαινε μέσα της καὶ νὰ τὴ φιλοῦσε κεὶ ποῦταν γραμμένο τ' ὄνομά της κι' ὕστερα νὰ τραβοῦσε γιὰ ὅπου τὸν φώναζαν. Ὁ ναῦτης τοῦ τᾶπε ὅμως μασήμένα κι' ἔτσι σὰ νὰ πετοῦσε βρέθηκε ἀμέσως ἀστραπιαία μπροστὰ στὶς μεγάλες κάμαρες μὲ τοὺς χρυσοντυμένους ἀξιωματικούς.

Ἡ ἀλήθεια, ἦταν ἀλλοιώτικη...

— Λεμβοῦχε Περικλῆ Νικολάου, τοῦ φώναξε ἀπὸ κάποιο καρυδένιο τραπέζι ἓνας χοντροὸς ἀξιωματικός, ἢ βάρκα σου ὑπ' ἀριθμὸν..., εὔρεθῃ ἔξω ἀπ' τὸν προλιμένα σπασμένη... Αὐτὸς ποὺ τὴν μετεχειρίσθη δὲν συνελήφθη ἀκόμα... Ἀπεδείχθη βέβαια, ὅτι τὴν ἀφῆκε ἀδέσποτη στὴν τρικυμία καὶ τὰ κύματα τὴν ἔφεραν στοὺς βράχους. Πάντως ἴσως διορθώνεται... Τὸ λιμεναρχεῖο... στάσου μὴ βιάζεσαι!.. ἐνέκρινε νὰ πάρης τετρακόσες δραχμές...

Τὸ αἶμα εἶχε ἀνεβεῖ στὴ στιγμὴ στὸ κεφάλι του καὶ τὰ θολὰ του μῦτια πετάχτηκαν ἔξω ἀπ' τὶς κόγχες τους ἀγριεμένα. Τὰ πόδια του τρεμάμενα δὲν θέλαν νὰ τὸν κρατοῦνε. Κάτι ἤθελε τόσην ὥρα νὰ φωνάξῃ μ' ὅλη τὴ δύναμι τῆς ψυχῆς του, ἀλλὰ κάποιος φόβος ἀόριστος ἀπὸ τὸ βλοσυρὸ βλέμμα τοῦ χοντροῦ ἀξιωματικοῦ τὸν ἀρφόωνε ἄβουλο. Ἡ φωνὴ του, βγῆκε παραπονιαρική σὲ λίγο.

— Δὲν σᾶς τόλεγα; ... δὲν σᾶς τόλεγα πὼς θὰ τὴν ἔχουνε κομματιάσει; ...

Κανεὶς δὲν τ' ἀποκρίθηκε. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ ξανάπε ἐπίμονα δυὸ τρεῖς φορές αὐτό, ἓνας ἐκεῖ δίπλα νεαρὸς ποὺ ἔγραφε, φαίνεται ἐνοχλήθηκε καὶ θύμωσε.

— Τί νὰ κάνουμε λοιπὸν τώρα;

Τότε ἀκριβῶς κλονίστηκε. Τὰ μάτια του ἀναπάντεχα ἀγριέψανε καὶ μπόρεσε νὰ φωνάξῃ.

— Καὶ ψίχουλα μοῦ δίνετε λοιπὸν γι' ἀποζημίωση;

— Γέρο μὴ φωνάξῃς. Πάλι τὰ ἴδια ἀρχίσαμε; Ἐμεῖς τί σοῦ φταίμε! Ἄς τὴν εἶχες στὴν ἀσφάλεια τὴ βάρκα σου...

Μ' ἓνα γογγῶ βῆμα τοὺς ἄφησε καὶ βρέθηκε στὴν εἴσοδο. Καθὼς ὅμως κατέβαινε αἰστάνθηκε μὲ γιγάντινη ὀργὴ ποὺ τὸν ἐσπρωχνε γιὰ νὰ ξανάμπαινε καὶ νάκανε χίλιες δυὸ φασαρίες. Μόλις εἶχε ὀλότελα κατεβεῖ γύρισε πίσω κι' ἀνέβηκε δύο τρία σκαλιὰ μὲ τέτοια πρόθεση, ἀλλὰ γρήγορα ξαναγύρισε ἀναποφάσιτος.

— Δέκα χιλιάριζα θὰ μοῦ τὴν πληρῶστε! Φώναξε μόλις βρέθηκε στὸ πεζοδρόμιο δείχνοντας τὶς γροφτιές του στὰ ψηλὰ παράθυρα τῶν γραφείων.

Τὸν ζύγωσε ὅμως ἓνας σωρὸς κόσμου καὶ τοῦρθε πάλι τὸ παραπονο, ὥστε νὰ τρέξουν ξανά τὰ μάτια του καὶ νὰ τοῦ βρέχουν τὸ ἀξούριστο ρυτιδωμένο μοῦτρο. Σὰ νὰ παραμιλοῦσε ἀνάμεσά τους, ἄφινε νὰ τοῦ φεύγουν κοπάδι τὰ λόγια ἐνῶ ὀλοένα στὴν ἴδια φράση τέλειωνε.

— Κι' ἄμα μείνης χωρὶς δουλειά, εἶναι νὰ πεθαίνης. Μὰ τὸ θεὸ πρόπει νὰ πεθαίνης...

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ (*)

ΟΤΑΝ Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΕΝ ΤΟΝ ΑΠΑΣΧΟΛΕΙ

Φιλοδοξώντας να δώσω μαζί με την εξιστόρηση της πολιτικής του δράσης και μία σχηματική εικόνα των γενικότερων και των καθολικών αντιλήψεων του Παπαναστασίου πάνω στα προβλήματα της Τέχνης και γενικά στα ζητήματα της διανοήσεως, μου επιβάλλεται να αφιερώσω λίγες σχηματικές σελίδες πριν μιλώ ακόμα στην καθαρή εξιστόρηση της πολιτικής του δράσης.

Τά ποικιλόνημα προβλήματα που διαγράφονται γύρω από την ύπαρξή μας είναι περίπλοκα και πολυσύνθετα. Μέσα σ' ένα βραχύν διάστημα χρόνου, στο χρόνο της ζωής μας, καλούμεθα να τα αντιμετώπισουμε και να δώσουμε μία εξήγηση στα αίνιματώδη τους έρωτηματικά. Άλλοιότιμα η ζωή δεν θάχει για μας κανένα ενδιαφέρον, ή καλύτερα εμείς δεν θάχουμε κανένα ενδιαφέρον για τη ζωή. Συλλογιέμαι καμιά φορά τους ανθρώπους που βάλανε γι' αντικειμενικό σκοπό της ζωής τους τόν χορτασμό μοναχό της ύλης, αδιαφορώντας δόλοτελα για τις πολύμορφες πνευματικές εκδηλώσεις, και λογαριάζω πως θάταν προτιμότερη ή ιδέα της αυτοκτονίας από την αναγκαστική μεταφορά ενός διανοητικού ανθρώπου στην σφαίρα αυτή του υλιστικού οργανισμού και της κινητικής αδιαφορίας. Η ζωή δεν μπορεί να έννοηθεί αν δεν φανερώσει κάτι που να σε θεομαίνει, κάτι που να σε ένθουσιάζει, αν δεν εκδηλώνεται ή ίδια. Κι' αυτό τό κάτι, ο άορατος κι' ασύλληπτος αυτός μαγνήτης της ζωής, τραβάει με τό μέρος του τό πλήθος των ανθρώπων της σκέψης για να εκδηλωθούν. Αυτό τό κάτι, είναι εκείνο που καθρεφτίζεται μέσα στα έργα της λογοτεχνίας, είναι εκείνο που δημιουργεί μία κατάσταση για να καθοδηγηθεί απ' τόν πολιτικό. Ο λογοτέχνης κι' ο πολιτικός, όσο κι' αν φαίνονται σαν δύο τελείως αντίθετοι πόλοι έν τούτοις δεν είναι κι' οι δύο παρά οι αναγκαίες εκδηλώσεις μιάς κοινωνίας. Γι' αυτό αναγκαστικά δε: μπορεί παρά ο ένας νάχει ζωηρό τό ενδιαφέρον και έγκυρη τη γνώμη στην εργασία του άλλου. Γνωρίζω λογοτέχνες που συζητούν για την πολιτική με τρώ τό που προδίδουν τόν άόλοτο κατατοπισμό τους στα ζητήματα, και πολιτικούς που οι συμπερασματικές τους κρίσεις για την φιλολογία έχουν περισσότερη σημασία απ' άπόψεως ορθοκριστίας, από εκείνες των έξ έπαγγέλματος διανοουμένων. Ένας απ' αυτούς είναι κι' ο Αλέξανδρος Παπαναστασίος. Για τόν Παπαναστασίος θά μπορούσε κανείς ναλέγε χωρίς να άπομακρύνεται καθόλου από την βάση της αλήθειας πως είναι ένα μυαλό της Νουμαδικής σχολής. Παρουσιάστηκε στην ενεργό δράση σε μιά εποχή που τό κήρυγμα του Ψυχάρη είχε δώσει τους πρώτους όριμασμένους καρπούς του. Ο καθαρευουσιανισμός που κάτω από την μεγαλοπρέπεια του Παρθενώνα είχε κρύψει όλη τη σαπίλα της περασμένης γενιάς άρχισε να υποχωρεί προς την άφάνεια. Ο άπεγνωσμένος φόβος των... «λογωτάτων» για την συντριβή της οικοδομής των εξακολουθούσε περισσότερο τώρα, να μηχανορραφεί εις βάρος μιάς όφθαλμοφανούς πραγματικότητας. Και ή ύγειής μερίδα των ανθρώπων της εποχής εκείνης με επικεφαλής τόν Ψυχάρη και τόν Παλαμά, να άγωνίζεται ό-

(*) Σημ. ΡΥΘΜΟΥ.—Τόν άλλο μήνα κυκλοφορεί γραμμένη από τόν συνεργάτη μας κ. Γ. Βογιατζή ή πολιτική ιστορία του Παπαναστασίου με τόν τίτλο «Ο Παπαναστασίος κι' ή κοινωνική του δράση». Τό πρώτο μέρος του βιβλίου άποτελείται από γενικά βιογραφικά και σχηματικά κεφάλαια. Ένα απ' αυτά είναι κι' αυτό που δημοσιεύουμε στο σημερινό μας φύλλο. Νομίσμε πως ή δημοσίευσή του θάχει θέση στο «Ρυθμό» γιατί είναι τό μόνο κεφάλαιο του βιβλίου που άφορά τις γενικότερες φιλολογικές αντιλήψεις του κ. Παπαναστασίου, και γιατί δεν έχει καμιά σχέση με την σκοπιμότητα της πολιτικής. Χωρίς βέβαια ή δημοσίευσή του να δεσμεύη όπως δήποτε τις κοινωνικές αντιλήψεις των νέων του «ΡΥΘΜΟΥ».

χυρωμένη πίσω από την αλήθεια της επιστήμης για την τελειωτική του πτώση. Μέτι σ' αυτήν άκριβώς την άμόσφαιρα ο Παναστασίος, τόσο από ίδιουσ- γκρασία όσο κι' από επιστημονικό καταρατισμό, δεν μπορούσε να πάρει αντι- δραστική στάση. Και δεν θάταν υπερβολή αν λέγαμε πως όχι μονάχα δεν συμ- μάχησε με την αντίδραση αλλά και πρωτοστάτησε στόν άγώνα για την επικρά- τηση του δημοτικισμού. Γιατί τη στιγμή που οι προγονόπληκτοι διέσωσαν ένα καθαρά φιλολογικό ζήτημα από τις στήλες του «Νουμά» στα πεδορόμια του Πανεπιστημίου, και ή συμμαχία των κ.κ. Κουλουμπάκη και Πατσουράκου προσπάθησε να εκμεταλλευτεί τό ζήτημα πολιτικώς, ο Παπαναστασίος σεμιά ιστορική του άγούρευση στη Βουλή διακήρυξε ότι άκριβώς και ο Μαβίλης την εποχή εκείνη. Μά αυτά θά τα εξετάσουμε έκτενέστερα και περισσότερο έμπερι- στατωμένα στο κεφάλαιο των πρώτων χρόνων της πολιτικής του δράσης, γιατί ο δημοτικισμός θάταν ο άξονας γύρω από τόν όποιο θά περιστρέφονται οι σο-σιαλιστικές ιδέες, που την εποχή εκείνη είχαν τραβήξει με τό μέρος τους, τους περισσότερους από τούς νέους των γραμμάτων και της πολιτικής, και γιατί στην κίνηση αυτή πρωτοστάτησε ο Αλέξανδρος Παπαναστασίος. Μέσα σ' αυ- τήν την εποχή, ένα ποιητικό έργο μεγαλοφουούς συνθετικότητας, ο «Δωδεκάλο- γος του Γύφτου» του Παλαμά είχε συγκεντρώσει γύρω του άνεπιφύλακτο τόν θαυμασμό των ανθρώπων της διανοήσεως. Ο «Γύφτος», ο πανθειστικός αυτός τύπος, ή προσωποποίηση της ελεύθερης σκέψης και της δημοκρατικής ιδέας βρίσκεται τοποθετημένος μέσα στο βάθος της συνείδησης του Παπαναστα- σίου. Κι' όταν προχτές ακόμα ένα Αιγυπτιακό περιοδικό, ή «Semaine Egyptie- enne» του ζήτησε την ιδέα του για τόν Παλαμά, δεν δίστασε να τό άποκαλέ- σει τό καλύτερο ποιητικό έργο της νεότερης «Ελλάδας μαζί με τούς «Ελευθέ- ρους Πολιορκημένους» του Σολωμού. Τά λόγια του αυτά μās οδηγούν στο συμπέρασμα ότι ο Παπαναστασίος είναι ο άνθρωπος με την άκράδαντη πίστη στην ελευθερία του άτόμου. Μόνο ένα ελεύθερο άτομο είναι εκείνο που μπο- ρεί να δίνει για κάθε εποχή την σοβαρώτερη έγγύηση για την δημιουργική τη- τάς και για την ανάπτυξη του πολιτισμού της. Και είναι γεγονός πως μιά εποχή, μιά κοινωνία αν θέλετε καλύτερα, δεν μπορεί να θεωρηθεί προοδευμένη αν δεν μās παρουσιάζει έναν δικό της πολιτισμό. Και ο πολιτισμός αυτός βρι- σκεται καθρεφτισμένος πάντα μέσα στα έργα της τέχνης. Αν δεν ύπληχαν χρο- νολογικά όνορα θά μπορούσαν να καθορισθούν οι εποχές με μαθηματική ά- κριβεία από την λογοτεχνική παραγωγή. Δεδομένου ότι κάθε περασμένη δεκαε- τία ξεχωρίζει στα μάτια μας και με μιά διαφορετική λογοτεχνική δημιουργία. Για να μην τρέχουμε σ' ένα μακροσμένο για μās παρελθόν, ή εποχή που μās πέρασε με τά πολεμικά ιδεώδη, ο πόλεμος είναι ιδανικό παρ' όλην την κοκκι- νάδα των αίμάτων του, άς θυμηθούμε τά λόγια του Ουίτμαν, γιατί ύπάρχουν στιγμές που μās τόν επιβάλλουν σαν μιά έθνική άνάγκη. «Η χώρα που άρμα- τώθηκε» της «Πολιτείας και Μοναξιάς» του Παλαμά, την αντιπροσωπεύει άόλυ- τα. «Όπως άκριβώς αντιπροσωπεύει τις ειρηνόφιλες και τις αντιιμπεριαλιστικές τάσεις της εποχής μας ή «Ζωή έν τάφω» του κ. Στρατή Μυριβίλη. Κι' αυτά είναι δύο έργα για τά όποια ο Παπαναστασίος κηρύχθηκε από καιρού άνεπιφύ- λακτα δημοσίως. Για τόν Παπαναστασίος ή ποίηση δεν είναι παρά μιά συναι- σθηματική άνάγκη του ανθρώπου. Είναι ο καρπός μιάς πολύ λεπτής, και μās δόλοτελα άδολής στιγμής. Γι' αυτό θεωρεί ως άπαραίτητη προϋπόθεσή της την μουσική. Θυμάμαι μιά συζήτησή μας έξ άφορμής ενός τελευταίου βιβλίου αξιό- λογου νέου ποιητή, για τό όποιο ή κριτική είχε συμπεράνει ότι τά τραγούδια του άνήκουν στην Poésie pure. Μου έλεγε.—Έχει βέβαια δυνατά μέρη. Άλλά τί να τό κάνεις. Η ποίησης είναι τ' όνειροπόλημα, ή όνειροπόλα άνάμνηση ά- κόμη μās όρισμένης στιγμής. Βάση της δεν μπορεί να είναι παρά ή μουσική άο- ριστία. Όταν αυτή λείπει... Ο θετικισμός, δεν μπορεί να άναζητηθεί στους στίχους. Για δες έδώ.

*Ανοίξε ένα βιβλίο που τόξε μπρός στο γραφείο του και μου διάβασε κάτι στίχους.

:Μπορεί να μην φανερώνουν μιὰ ἀνήσυχη σκέψη, ἀλλὰ προδίδουν τὸν ποιητὴ.

*Ήταν ἡ «Προσευχή τοῦ Ταπεινοῦ» τοῦ κ. Ζαχαρία Παπαντωνίου.

*Ἐκεῖ, ἐπάνω στοῦ γραφείου του, βασίλευαν ὅλα τὰ τελευταῖα βιβλία. Κι' αὐτὸ δὲν ἦταν κάτι πού εἴχε σε μιὰ στιγμή, γιατί τὸ γραφείο τοῦ Παπαναστασίου εἶναι πάντα ἕνα φιλολογικὸ χαρτοβασίλειο. Καὶ τὰ διαβάζει, τὸ διαβάζει ὅλα, μ' ἐκείνην τὴν ἠλεκτρικὴ ταχύτητα πού χαρακτηρίζει τὸ διάβασμά του, μαζί με τὴν ἀδιάσπαστη προσοχή. Ἐκεῖνο πού τὸν ἐνδιαφέρει ἴσως περισσότερο ἀπ' ὅλα τὰ εἶδη τοῦ λόγου εἶναι τὸ θεατρικὸ ἔργο. Μὰ γιὰ τὸ Ἑλληνικὸ Θέατρο τρέφει κάποιες ἐπιφυλάξεις. Γιατί ἔχει τὴν ἀντίληψη πὸς ἀπὸ τοὺς θεατρικοὺς συγγραφεῖς μας, λείπει ἡ μεγάλη πνοή· λείπει ἐκεῖνο πού θὰ λέγαμε στὴ γλώσσα τῆς κριτικῆς, ἡ συνθετικὴ δύναμη. Οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς πετυχαίνουν μοναχά στὰ μονόπρακτα... μούλεγε κάποτε. Νάχε ἀραγε κι' ἀδικο... Καὶ τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ θέατρο εἶναι κάτι πού χαρακτηρίζει τοὺς περισσότερους ἀπὸ τοὺς φιλοτέχνους πολιτικούς μας. Ἴσως κι' ὅλους τοὺς πολιτικούς. Σήμερα, ἡ Σοβιετικὴ Ρωσία ὑποστηρίζει ἰδιαίτερος τὴν θεατρικὴ τέχνη. Γιατί αὐτὴ συνδυασμένη καὶ μετὰ τὴν τέχνη τοῦ ἠθοποιοῦ ἐξασκεῖ περισσότερη ἐπίδραση ἀπ' ὅλα τ' ἄλλα εἶδη τοῦ ἐντεχνου λόγου στὶς μάζες. Ἕνας τόπος, μετὰ πλούσιο θέατρο, δὲν μπορεῖ παρὸς νὰ καλλιεργεῖ ἄμεσα τὶς συνειδήσεις τῶν μαζῶν. Καὶ στὶς θεατρικὲς παραστάσεις εἶναι τακτικὸς πελάτης κάθε προμερίας.

Τὸ βράδυ ὅταν καμιὰ φορὰ τὸν ἐπισκεφθῆτε, ἂν θάνα ἀπαλλαγμένος ἀπὸ τὶς ἐπισκέψεις τῶν δημοσιογράφων, κι' ἂν δὲν θὰ τὸν κρατᾶ ἡ σκοπιμότητα τῆς πολιτικῆς σκυμένο πᾶνω στὰ χειρόγραφα κανενὸς ἀρθροῦ,—ὁ Παπαναστασίου ἔχει ἴσως νὰ παρουσιάσει περισσότερη δημοσιογραφικὴ ἐργασία ἀπ' ὅλους τοὺς πολιτικούς μας,—θὰ κἀθεται μπροστὰ σ' ἕνα appareil ραδιοφώνου καὶ θὰ προσπαθεῖ νὰ ἀπομακρύνει μετὰ τὸν ἀριστερὸ διακόπτη τὰ παράσιτα. Τὸν ἐμποδίζουν βλέπετε στὴν καθαρότητα τῆς φωνοληψίας, κι' αὐτὸ εἶναι κάτι πού τοῦ χτυπᾶ στὰ νεύρα. Γιατί ἕνα ὥραῖο τραγοῦδι, μιὰ ἐκτέλεση χωρὶς παραφωνίες τοῦ ὑποβάλλεται τόσο...

ΓΙΩΡΓΟΣ ΒΟΓΙΑΤΖΗΣ,

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

Μετὰ τὴν ἀλληλογραφία τοῦ τεύχους αὐτοῦ κλείνουμε τὶς ἀπαντήσεις γιὰ ὅσα γράμματα ἐλάβουμε μέχρι τὶς δέκα τοῦ Γενάρη. Σέβους τυχόν, πού μᾶς ἐστείλανε συνηγορία, δὲν ἀπαντήσαμε, ὑποθέτουμε πὸς θὰ παράπεσαν κάπου τὰ γράμματά τω'.

(Τὰ χειρόγραφα εἴτε δημοσιεύονται εἴτε ὄχι, δὲν ἐπιστρέφονται σὲ κανένα).

Λεων. Δ. Ἀθήνα. Τὸ Desir δὲν μᾶς ἱκανοποιεῖ. Ἐπειτα ἡ ποίηση, σήμερα τοῦλάχιστο, στρέφεται πρὸς ἄλλους ὁρίζοντες. Στὸ εἶδος πού ἐσεῖς γράφετε πρέπει νὰ ὑπάρχει ἡ ἀκριβὴς κι' ἀποτελειωμένη ἔκφραση γιὰ νὰ στέκεται. **Παν. Π.** Ἀθήνα. Χώρα ἀπὸ τὸ «Τραγοῦδι» ἔχουμε ὑπ' ὄψει μας κι' ἄλλο δικό σας (Μισομύς). Νὰ σᾶς ποῦμε πὸς εἶναι ἀδόκιμα; ἴσως, δὲν πάει πολὺ. **Β. Δίας.** Ἀθήνα. Ἐσεῖς θὰ μπορούσατε νὰ γράψετε καλλίτερα, ὑπερβάλλεται ὅμως σὲ ἐκφράσεις καὶ σὲ ἀντιαισθητικὲς λέξεις (π.χ. μάταια ἀπὸ τὸ μαυροπίνακα τοῦ νοῦ μου προσπαθῶ—νὰ σβύσω κλπ.). Κι' εἴτα σποντάφει συχνά ὁ στίχος. **κ. Ν. Στ.** Πειραιᾶς. Στείλτε μας κάτι ἄλλο. **Ν. Πετς.** Θεσπικὴ. Ἴσως μὴ, μετὰ μερικὲς ὅμως ἀπαραίτητες διορθώσεις. **κ. Σφύρ.** Πόστ—Ρεστάντ, Ἀθήνα. Αὐτὸ πού ἐπιδιώκεται σὲ στίχους θὰ μπορούσατε καλλίτερα νὰ τὸ πετύχετε στὸ πεζό. Ἡ ποίηση συμβάσεις δὲ χωρεῖ. **Κ.Ρ.** Ἀθήνα. Τὸ ποίημά σας γιὰ τὸν Πορφύρα θὰ θέλαμε νὰ τὸ δημοσιεύαμε. Ὅμως... **Ὀλ. Σ.** Παρουσιάξτε πολλὲς ἐλλείψεις. Σᾶς συμβουλευοῦμε νὰ μὴν βιασθῆτε.

Γιάν. Ἀκ. Ἀθήνα. Τὸ «χειμωνιάτικο μεσημέρι» ἀχρωμάτιστο. Ἐπεισόδιο, περιπέτεια δὲν ὑπάρχει γιὰ νὰ ὀλοκληρώσουν ἕνα **θῆμα**. Μῆτε ψυχολογία, μῆλο πού θέλετε νὰ τραβήξετε πρὸς τὰ ἐκεῖ. **Γ. Τσ.** Ἀθήνα. Τὸ «Σαββατόβραδο» σχεδὸν πρωτόλειο. Ἡ πρωτοπορικὴ τέχνη πού ἀκολουθεῖτε, θέλει δύναμη καὶ πνοὴ ἀληθινοῦ ἐπαναστάτη, γιὰ νὰ μὴν ξεπέφτει. **Γιωρ. Ζ.** Ἀθήνα. Στείλτε μας τίποτε ἄλλο. **Νίκ. Τ.** Ἀργίνοι. Τὴν πλὴν τοῦ ἀποτυχημένου ἐραστή πρὸς τὴ συνειδήσή του κανένας **δύσκολο** προσπαθεῖ νὰ συλλάβῃ. Κι' εἴτα τὸ θέμα ρομαντικὸ καὶ τὸ εἶδος ἐξ' ἄλλου δύσκολο. Οἱ συχνὲς ἡμερολογιακὲς διακοπές, εἶναι ἀδυναμία. **Τ. Δόξ.** Πύργων—Ἡλείας. Ἡ ἠθογραφία πού ἔχουμε ὑπ' ὄψει μας παρατραβηγμένη χωρὶς κανένα λόγο. Τὰ δραματικὰ στοιχεῖα δὲν ὑπάρχουν, μ' ὅλο πού κάνετε νὰ δώσετε τέτοια στὸν τύπο τῆς Νώνας, πού εἶναι ἐν' τελῶς ἀψυχολόγητος. Σὲ μεγάλῃ πνοῆς ἔργα τὸ χιοῦμορ συντρέχει μετὰ τὴν εἰρωνία καὶ τὴ σάτιρα, μὰ ὅταν ὅπως ἐδῶ, ξεπέφτει σὲ δημοσιογραφικὸ δεξιόγραφο τότε πᾶ δὲν ἔχει καμιὰ θέση.

Γιάν. Φ. Ἀθήνα. Δὲν ἀπαξιοῦμεν καθόλου νὰ σᾶς ἀπαντήσουμε: ἀπ' ἐναντίας μᾶς εἶστε πολὺ γνωστὸς στὴ «φάτσα» (γιατί μᾶς στείλατε φωτογραφία σας). Ὅπως δὴποτε, ἂς ὑποθέσουμε πὸς δὲν ἐλάβουμε γράμματά σας καὶ μῆτε σᾶς ἀπαντήσαμε. **Τ. Μαρ.** Ἀθήνα. Εὐχαριστεῖ κι' ἐμᾶς. Εἶναι «κατιτίς» κι' αὐτὸ, μόνο πού κατ' ἑξῆς δὲν ὑπάρχει γιὰ νὰ μᾶς δικάσῃ. **Ηλ. Κ.** Παράλια—Καλαμών. Σᾶς εὐχαριστοῦμε βέβαια γιὰ τὸ ἐνδιαφέρον σας. Θίχουμε χωρὶς ἄλλο ὑπ' ὄψει μας τὸ «Καλαματιανὸ Ἡμερολόγιο τοῦ 1931» γιὰ τελεσιτέρας ἐκδοσὴ τῆς Βιβλιογραφίας τῆς Πολυδούρη, πού σκεφτόμαστε. Τὴν ἀποστολὴ τῶν φύλων τὴν ἔχει ἤδη διεκπεραιώσῃ ὁ ἐκδότης μας κανονικῶς, σύμφωνα μετὰ δευτέρου σας γράμμα. **Χαρ. Α.** Ἀσβεστοχώρι. Τὸ περιοδικὸ σᾶς στέλνετε στὴ νέα διεύθυνση πού μᾶς γράφετε.

ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ :

ΚΩΣΤΗ ΜΠΑΣΤΙΑ
ΙΩΑΝ. ΜΠΟΥΚΟΥΒΑΛΑ
ΤΑΚΗ ΔΟΞΑ
ΔΩΔΕΚΑ ΑΡΘΡΑ ΓΙΑ ΤΟΝ Κ. ΠΑΛΑΜΑ.
ΓΙΑΝΝΗ ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗ
Α.Τ. ΚΑΡΑΚΑΛΟΥ
ΠΑΝΟΥ ΣΠΑΛΑ
ΧΡ. ΠΥΡΡΑΣΟΥ
ΒΑΣΟΥ ΒΑΦΕΙΑΔΗ
ΛΩΡΟΥ ΦΑΝΤΑΖΗ

ΑΧΜΕΤ ΧΑΣΙΜ

Κρίνουμε δσα βιβλία μᾶς ἔρχονται σὲ δύο ἀντίτυπο
κὶ ἀναγγέλουμε, δσα σ' ἔνα.

Στεριῆς καὶ θάλασσης.
Ἰζόλδη (Μυθιστόρημα, Πρόλογος Γρ. Ξενοπούλου)
Οἱ ἴδιες πάντα ἱστορίες (Πρόζες).
Διηγήματα.
Ἄγροῦντες (Ποιήματα).
Πειραιώτικες εἰδήσεις (Ποιήματα).
Φιλικὸ καὶ Φιλημένα (Ποιήματα, πρ. Φ. Γιوسفίλλη).
Καλαμένα φλογέρα (Ποιήματα).
Ἐνα Μέτρα: ἔμμετρος μεταφράσεις. (Κριτικὰ προλο-
γικὰ σημειώματα : Ὅρ. Καραβία, Ἄπ. Μαγγα-
νάρη καὶ Μιχ. Χανούση).
Ποιήματα (Μετ. Βασίλη Κασαπάκη).

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ :

LIBRE :

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΕΣ ΗΜΕΡΕΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ
ΝΕΑΝΙΚΗ ΨΥΧΗ
ΝΕΙΑΤΑ

Περιοδικὸ Κριτικῆς τῆς Νεοελ. Λογοτεχνίας (L.
Roussei, διευθυντής). Παρίσι.
Μηνιαῖο λογοτεχνικὸ περιοδικό, Θεσσαλονίκη.
Χρόνος Α' τεύχος 9 καὶ 10-11.
Μηνιαῖο περιοδικό, Ἀθήνα. Ἔτος ΚΣΤ', ἀρ.301-302
Μηνιαῖο περιοδικό, Ἀθήνα. Ἔτος Β' τεύχ. 11-12.
Μηνιαῖο λογοτεχνικὸ περιοδικὸ τῶν νέων, Δράμα.
Χρόνος Α' Τεύχ. Α' (Δεκέμβριος).

ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ ΣΕ ΛΙΓΟ :

Γ. ΒΟΓΙΑΤΖΗ
Α. ΚΑΡΑΝΤΩΝΗ

Στιγμές,
Γύρω ἀπ' τὸν Παλαμᾶ.